

UPPSALA
UNIVERSITET

*Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations
from the Faculty of Social Sciences 131*

Trångboddhet

Mellan bostadsstandard och boendemoral

HELEN EKSTAM

ACTA
UNIVERSITATIS
UPSALIENSIS
UPPSALA
2016

ISSN 1652-9030
ISBN 978-91-554-9693-7
urn:nbn:se:uu:diva-303375

Dissertation presented at Uppsala University to be publicly examined in Eva Netzeliussalen (10:K102), Blåsenhus, von Kraemers allé 1A, Uppsala, Friday, 4 November 2016 at 10:00 for the degree of Doctor of Philosophy. The examination will be conducted in Swedish. Faculty examiner: Associate Professor Margareta Popoola (Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare, Malmö högskola).

Abstract

Ekstam, H. 2016. Trångboddhet. Mellan bostadsstandard och boendemoral. *Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences* 131. 73 pp. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis. ISBN 978-91-554-9693-7.

Residential crowding is frequently associated with impoverished segments of the population, often living in distressed neighbourhoods, and with detrimental consequences for crowded households. The aim of this thesis is to apply a sociological and historical perspective on residential crowding by analyzing Swedish governmental texts and quantitative survey data. Politically defined welfare standards, as well as the subjective experience of crowding are analyzed and interpreted through sociological welfare and governmentality theory.

The arguments justifying the official governmental standards on residential crowding – first formulated in the mid-1930s – are explored in a discourse analysis. The analysis shows that there is a strong link between what is regarded to be appropriate dwelling space and what is regarded to be morally good housing conditions. In the 1930s and 1940s experts' decided on what was adequate dwelling space, however in the mid- 1980s experts' ability to decide on dwelling space was highly questioned. Instead it became an individual responsibility to decide on how to reside. Hence, what constitutes morally good and morally bad dwelling conditions is debated and dispersed on many actors.

Two parallel discourses on crowding, a "gentrified" and a "distressed" are further explored by analyzing the data from a survey study. Subjective as well as objective elements are analyzed by relating socio-economic profiles of the crowded residents in a distressed and a gentrified neighbourhood. Despite income differences within the crowded population, depending on what neighbourhood you live in, the crowded residents in all neighbourhoods experience less freedom regarding their dwelling situation than do non-crowded residents. The least amount of freedom is experienced by those who are crowded both according to the Swedish housing standard and according to a subjective measure of crowding.

Keywords: housing policy, welfare sociology, governmentality theory, mixed method, needs and wants

Helen Ekstam, Department of Sociology, Box 624, Uppsala University, SE-75126 Uppsala, Sweden. Institute for Housing and Urban Research, Box 514, Uppsala University, SE-75120 Uppsala, Sweden.

© Helen Ekstam 2016

ISSN 1652-9030

ISBN 978-91-554-9693-7

urn:nbn:se:uu:diva-303375 (<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-303375>)

Till farmor: Anna Viktoria Ekstam
f. 1905-04-07, † 1990-04-29

Avhandlingens texter

I avhandlingen ingår följande tre uppsatser.

- I Ekstam, H. (2013) Om trångboddhet: Hur storleken på våra bostäder blev ett välfärdsproblem. *Sociologisk forskning*, 50 (3–4), 199–222.
- II Ekstam, H. (2015) Residential crowding in a “distressed” and a “gentrified” neighbourhood – towards an understanding of crowding in “gentrified” neighbourhoods. *Housing Theory and Society*, 32 (4), 429–449.
- III Ekstam, H. (2016) Objective and subjective residential crowding in an everyday housing context: A study of the crowded population in four different neighbourhoods in Stockholm, Sweden.
(Insänd till tidskrift.)

De publicerade artiklarna återges med tillstånd från förlagen.

Innehåll

1. Inledning	13
Sociologiska perspektiv på bostadspolitik	16
Syfte och frågeställningar	20
Disposition	21
2. Sammanfattningar av artiklarna	22
Artikel I	22
Artikel II	23
Artikel III	25
3. Metoderna och forskningsprocessen	27
Två traditioner i sociologisk välfärdsforskning	27
Dokumentanalys: Artikel I	29
Enkätundersökningen: Artikel II & III	30
Etiska överväganden	33
En dialektisk forskningsprocess	33
4. Forskningsbakgrund	36
Trångboddhetsnormer och deras användningsområden	37
Hemmet, staden och vardagslivet	40
Det goda hemmet	41
Hemmet i staden	42
Hemmet och vardagslivet	43
5. Styrning och boendemoral	45
Hur bostadsförhållandena blev ett problem	46
Styrningen av boendet under välfärdsstatens uppbyggnadsår	47
När bostadspolitiken blev ett problem	50
Politiken ändrar inriktning	51
Boendemoral och självstyre – 2000-talets bostadspolitik	52
Två typer av trångboddhet	54
De trångbodda	54
Trångboddhet som det goda boendet – exemplet <i>compact living</i>	56
6. Sammanfattande slutsatser	59
Referenser	63
Bilaga 1	75
Bilaga 2	77

Tack

Det är en allmänt vedertagen sanning att doktorander i sociologi skriver avhandlingar om sig själva. Avhandlingsskrivandet kan således användas som en förevändning för att få grotta ner sig i ett nördigt intresse, avhandla något som doktoranden stör sig på, eller vara sätt att bearbeta själsliga våndor som en sorts självhjälpsterapi. Föreliggande avhandlingsprojekt kan i det närmaste beskrivas som en genealogisk släktforskning som tar sin början i min pappas trångbodda uppväxt med 9 syskon i ett barnrikehus. Boendet formade min farmor till en idogt arbetande husmor, det hade dock mindre effekt på min farfars beteende. Farmor Anna, denna avhandling tillägnas dig!

För att ro iland ett avhandlingsprojekt har det behövts en dedikerad och strukturerad huvudhandledare – alla skulle ha en Tora Holmberg! Din talang för att se helheten i lösryckta stycken och kunna uttolka essensen i reflekterande tankefragment, kort och gott, att se skogen för alla träden, har varit helt avgörande för att föra arbetet framåt. TACK Tora! Träden har dock också blivit uppmärksammade och beskurna. Under hela doktorandtiden har bihandledare Per Gustafsson alltid ställt upp med detaljerade närläsningar av de olika delarbetena. Tusen tack för ditt dedikerade läsande och din generösa hjälp med att få till artiklar av till synes o-artikliga texter. Jag vill även tacka Eva Sandstedt som var min handledare under de första doktorandåren. Min andra bihandledare, nationalekonomen Cecilia Enström Öst, har varit ett ovärderligt metodstöd och har dessutom genom åren blivit en kär vän.

För värdefulla kommentarer från sociologiska institutionen vill jag särskilt tacka min dubbelläsare Ilkka Mäkinen. För ett givande slutseminarium ansvarade Agneta Hugemark och Pernilla Ågård, ni bidrog båda med konstruktiv kritik som har varit vägledande för att få ihop avhandlingen. Kitty Lassinantti gjorde en föredömlig opponering på mitt halvtidsseminarium. Dessutom en stor eloge, trumvirvlar och fanfarer till Agneta Hugemark vars doktorandkurs om teoretiska perspektiv på välfärdsstaten, starkt har influerat den inritning som avhandlingen fick. Under mina första doktorandår hade jag förmånen att vara medlem i det mycket inspirerande Genusseminariet vid sociologiska institutionen under ledning av Elisabeth Näsman, och senare Karin Barron. Även denna tid har satt sina spår i avhandlingen. Jag vill även tacka Kaj Håkansson för att du avdramatiserade den första dagen på forskarutbildningen med din stora rosa panter. För administrativt stöd har Ulrika Söderlind, Katriina Östensson och Helena Olsson alltid funnits tillhands.

Utän all hjälp från min arbetsgivare, Institutet för bostads- och urbanforskning (IBF), hade denna avhandling aldrig färdigställts. Kanslichef Lars Lundin har inte enbart varit ett fantastiskt stöd i vardagen utan även en ovärderlig krishanterare och en makalös problemlösare. När Lars pensionerades hände något osannolikt, efterträdaren, Kerstin Larsson visade sig besitta samma oförminskade engagemang, långt utöver vad yrkesrollen kräver. Ker-

stin Larsson och Christina Kjerrman Meyer, ni släppte alltid allt ni hade för händer när jag kom släpande med till synes olösliga problem. Det är inte bara uppstådda problem som ni har löst, ni har även löst problem innan jag själv vetat om att de funnits. Under många år fanns även Carita Ytterberg tillhands som stöd och kollega i tillvaron i Gävle. Helt ovärderliga har även de personliga bibliotekarierna Inga-Lill Halvarsson, och Ingela Bengtsson varit, forskningen var aldrig så enkel som när ni fanns i tjänst. Jag vill även tacka Ulrika Wahlberg och Ann-Marie Varonen som under min sista doktorandtid varit behjälpliga i diverse ärenden.

Privilegiet att vara doktorand vid IBF går knappast att beskriva i ord. Utöver den kollegiala stämning som alltid råder under fikapauser och luncher, har professorerna delat med sig av sin kunskap och sina kontaktnät. Till uppslagsverken Mats Franzén och Bo Bengtsson har jag många gånger vänt mig för läsning av utkast, referenstips och kanske mest ovärderligt, information som inte går att läsa sig till. Jag vill även rikta ett stort tack till Terry Hartig som trots IBF:s mångsidiga forskning alltid har lyckats skapa förutsättningar för en bra och levande seminariekultur. Andra stora inspirationskällor är Irene Molina och Roger Andersson som inte har snålat med vare sig sitt rika kontaktnät med ”riktiga verksamheter”, eller med sin kompetens och kunskap. En av dessa verksamheter som jag kommit i kontakt med är Länsstyrelsen i Stockholm som generöst låtit mig använda den enkätstudie som ligger till grund för två av avhandlingens artiklar. Ett särskilt stort tack till Henrik Weston och Christian Dymén på som med stor kompetens och skicklighet bedrev Bo-Jämt projektet och som även visade sig ha hjärtan och tålamod stora som hus när arbetet under en lång period låg helt nere.

Utän min ”årskull”: Malinda Andesson, Catrine Andersson, Stina Fernqvist, Magdalena Kania Lundholm och Kitty Lassinantti hade doktorandtiden inte varit vad den blev. Vi hade även turen att bli stöttade, upplyfta och terapiberoende av den vid tidpunkten handfull doktorander som då fanns på sociologen. Särskilt tack till Linn Egerberg Holmgren, Jessica Mjöberg, Lars Grönvik, Ann Kroon, Ann-Sofie Nyström och Anna Samuelsson för att ni stöttade och skapade struktur i tillvaron. Jag vill även tacka alla sociologidoktorander som började efter mig och som alltid har välkomnat mig vid mina tillfälliga besök på institutionen. Tack också till Marie Flinkfeldt, för luncher och obotlig optimism. Catrine Andersson, att dela rum med dig i Gävle och Uppsala lade grunden för en livslång vänskap över länsgränserna. Linn Egerberg Holmgren och Stina Fernqvist, tack för alla timslånga samtal och klockrena analyser av livets stora och ännu större frågor.

Det fina omslaget har jag Ebba Berggren att tack för, jag är obeskrivligt tacksam för att du har tagit dig tid från din egen forskning och familjeliv för att hjälpa mig. För korrekturläsning av olika kapitel i diverse skeden vill jag tacka, Frans Svensson, Sara Ahlström, Pia Westford, Stina Fernqvist, Ann Rodenstedt Staffan Schelin.

The PhD collective at the IBF deserve an equal amount of homage. The late night golden China crew: Tove Eliasson, Ann Rodenstedt and Kati Kadarik helped me survive the time consuming research nights. Thanks Ann Rodenstedt for letting me vomit my hypochondria at you at times when you were actually too busy hearing me complain about my made up diseases. I also tremendously enjoyed my pessimistic KB lunches with Jon Loit and endless political discussion and train rides with Tove Eliasson. Thanks Kati Kadarik for introducing me to a comic genre about academic life that I did not know existed. To Hedvig Widmalm, Karin Backvall, Alexander Kal-yukin, Kristoffer Jutvik, Hanne Martinek, Kristin Ljungkvist and Henrik Andersson, thank you for making IBF such a diverse environment. I would also like to thank Göran Rydén and Mattias Engdahl for being such pleasant lunch companions.

Det finns även många som stått ut med mig privat och som på olika sätt har bidragit till mitt välbefinnande. Alexandra Rasch och Sara Ahlström, ni åsidosatte era egna vardagsliv under era första småbarnsår för att ALLTID finnas tillhands för mig. För detta är jag evigt tacksam. Johanna Skur, tack för din humor och din förmåga att lätta upp stämningen. Björn Extergren, vi har stått på avgrundens rand tillsammans men även haft så förbannat ROLIGT genom åren – för mig kommer du aldrig att vara underhållningen till kaffet! Martin Pettersson Wångdahl, fortsätt att inspirera mig med din stil och smak, man kan som bekant aldrig få för många barockstolar. Jag vill också tacka de vänner som jag så sällan hör av mig till, Helena Höög och Maja Becker som har hjälpt mig genom åren.

Tack också till mina vardagshjältar Vivi Sköld och Carolina Hellman. Er optimism och styrka är mäktiga imponerande och har genom åren blivit en stor inspirationskälla för mig. Also, a huge thanks to Jo Hall at good to goo, my inspiring Ninja warrior who taught me to enjoy taking a hit and to get up again after hitting the floor.

Sist men mest vill jag tacka min familj. Mamma Britt Marie och pappa Sonny som trots ointresse inför avhandlingsskrivandet alltid har ställt upp med tid och omsorg. Pappa Sonny † 2012 – nu är jag äntligen klar i plugget! Min första bäbispappa Lasse † 2008 vill jag tacka för 11 fina år tillsammans. Till min andra bäbispappa Staffan, du kastade dig utan att tveka in i ett vardagskaos som (i en mycket lång ”slutskrivningsfas”) har inneburit ett huvudansvar för barn och hem. Dig älskar jag. Slutligen, till småtrollen, knopparna monstrum och bestiarium, Margit och Lilly-Lo, tack för att ni är finast och så villkorslöst älskar mig.

1. Inledning

Utrymmesbristen kan innebära att hushållsmedlemmar tvingas sova på madrasser på golvet, vilka kräver förvaringsutrymme dagtid. Förvaring av kläder kräver också utrymme, liksom leksaker, mat, dokument, pärmar, böcker, mm. Små köksutrymmen kan innebära att förtäring av måltider får ske i omgångar, på grund av att alla inte får plats runt bordet. Alternativet är kanske att man får sitta i sängen, i soffan eller på golvet och äta sin mat. Utrymmesbrist och trängsel betyder också svårigheter med att upprätthålla bostadens hygien på grund av att det är belamrat med saker överallt. (Boverket, 2006b, s. 17–18)

Att samsas fyra på 55 kvadrat kräver idérikedom och händighet. Ursprungligen såg lägenheten annorlunda ut med ytterligare en dörröppning mellan rummen. I dess breda dörrpost har Christian byggt in en byrå och över den sitter ljudanläggningen på fyrtio centimeters utrymme. Lägenheten är konsekvent befriad från synliga sladdar. Allt är draget i väggarna. Litet utrymme kräver även en god ordning /... / Trots de få kvadratmetrarna och en familj som normalt bor på minst den dubbla ytan finns ingen känsla av trångboddhet. Allt får rum. /.../ Tolv runt middagsbordet är varken ovanligt eller besvärligt för familjen. (Ingemansson, 2013, s. 24)

Citaten ovan är två typiska exempel på hur trångboddhet kan gestaltas i Sverige idag. Å ena sidan skildras bostadens storlek i det första citatet som något som påverkar de boende på ett negativt sätt. Trångboddheten beskrivs därmed som ett tillstånd som kan rubba hemmets harmoni. Oreda, hygienproblem samt social oordning då familjen inte kan samlas vid måltiderna är några av de problem som nämns i sammanhanget. Det första citatet är hämtat från en rapport som är utgiven av den svenska myndighet som ansvarar för boendefrågor, Boverket. Syftet med rapporten är att belysa problem med trångboddhet, definierad enligt den gällande trångboddhetsnormen. Citatet bygger på intervjuer som är genomförda med boende i ett så kallat ”utsatt” bostadsområde.¹

I det efterföljande citatet skildras å andra sidan bostadens storlek som en spännande utmaning för kompetenta och kreativa individer. Trångboddhet reduceras här till en frånvarande *känsla* – det är inte ”hur man har det, utan hur man tar det” som är avgörande för om familjen är trångbodd eller inte.

¹ “Utsatta områden” definieras ofta i forskningen som områden med låg inkomst- och utbildningsnivå, i kombination med hög arbetslöshet och sämre hälsa (R. Andersson, 2000, s. 198-199).

Citatet är hämtat från HSB:s (Hyresgästernas sparkasse- och byggnadsförening) medlemstidning och den intervjuade familjen bor i ett attraktivt innerstadsområde i Göteborg.

En populär förklaring till de diametralt skilda framställningarna brukar vara att upplevelsen av boendet är beroende av de resurser och de möjligheter människor har att själva välja hur och var de ska bo (Ingemansson, 2013). Har du själv valt att till exempel prioritera bort ett extra rum för att bo i ett attraktivt område är detta inget som staten, kommunen eller någon annan bör lägga sig i. Har du däremot inte haft någon möjlighet att välja bostadsområde och boendeform definieras du som trångbodd och eventuellt i behov av samhälleligt stöd. I det senare fallet kan trångboddheten relateras till faktorer som arbetslöshet samt avsaknad av vänner och kontaktnät, faktorer som sammantaget indikerar utanförskap från samhället (Bask, 2005). Dessa vanligt förekommande och förenklade argument lämnar dock alltför många obesvarade frågor för att kunna anses sociologiskt tillfredsställande.

Om blicken lyfts från enskilda hemma-hos-reportage och beskrivningar av undermåliga boendeförhållanden i myndighetsrapporter och medier kan tre saker konstateras. Samtidigt som individer *upplever* trångboddhet, framställs den även som *platsbunden*, då hushåll som bor i stadens utkant oftare beskrivs som trångbodda i jämförelse med hushåll i stadernas centrala delar. Dessutom har trångboddheten en *politisk* dimension då det finns statligt formulerade riktlinjer för vad trångboddhet är, så kallade trångboddhetsnormer. Normerna har förändrats över tid och har även ifrågasatts då de inte anses vara anpassade till dagens differentierade samhälle. Dessa tre övergripande och sammanflätade dimensioner problematiseras i avhandlingen.

Den första dimensionen avser hur boendet *upplevs* och belyser individuella och subjektiva boendespekter. Idag framställs boendet som högst personligt, och det beskrivs ofta i passionerade ordalag. I en nyligen genomförd undersökning på uppdrag av bostadssajten Blocket.se rankas boendet som en av vår tids viktigaste identitetsmarkörer (Sundberg, 2014). Young (2000) visar att hemmet till och med är en förlängning av oss själva, och att det därmed kan vara svårt att avgöra var vi börjar och slutar i förhållande till våra hem. Exempelvis är hemmet (om det är fritt från våld och förtryck) den plats där vi kan släppa omgivningens krav på prestation. Hemmet är även en plats där vi omger oss med möbler och andra föremål som på olika sätt är betydelsefulla för oss, de kan till exempel vara praktiska, bekväma eller estetiska. Dessutom fyller hemmet en viktig social funktion då det förmodligen är en av de viktigaste platserna för våra relationer. Upplevelsen av bostaden blir speciellt påtaglig är när bostadsytan är liten (Ekstam, 2008) eller när många individer bor tillsammans.

Den andra dimensionen är *rumslig* och belyser hur trångboddheten förstås på olika sätt beroende på var i staden bostaden ligger. Skildringar av den problemfria trångboddheten i attraktiva innerstadsområden kan förstås mot bakgrund av den gentrifiering som dessa områden ofta genomgått under

senare år. Gentrifiering betecknar den process genom vilken medelklassen med relativt höga inkomster flyttar in i arbetarklassområden (ofta i attraktiva citylägen). De nya invånarna rustar upp lägenheterna, vilket leder till prisuppgångar på bostäder och högre hyresnivåer (Glass, 1964; Hoekstra, 2003). Denna process kan sociologiskt förstås mot bakgrund av Thompsons (1979) skräpteori, som handlar om hur ratade konsumtionsartiklar, eller bostäder tillskrivs nya ekonomiska och estetiska värden. ”Gentrifierad trångboddhet” kan inom ramen för skräpteorin förstås som att nedgångna smålägenheter ”upptäcks”, renoveras och omvärderas. Vardagslivet som utspelas i de små bostäderna beskrivs estetiskt genom att inredningens färg och form skildras ingående och tillskrivs ett betydande värde i de boendes liv. Detta kan vara en förklaring till varför trångbodda hushåll i attraktiva områden sällan beskrivs som just trångbodda. Istället används trångboddhet oftare som ett sätt att beskriva en problematisk boendesituation i utkanten av staden, i förorten.

Den tredje dimensionen är den *politiska*. Avhandlingens välfärds-sociologiska fokus riktar in sig på den svenska bostadspolitikens styrning, inriktning och förändring. Trångboddhet har vid olika tidpunkter sedan 1930-talet varit ett omdebatterat problem, både inom den nationella bostadspolitikerna och under senare år, även inom kommunpolitiken. De politiskt definierade trångboddhetsnormerna speglar på ett intressant sätt hur den svenska bostadspolitikerna ändrat inriktning mellan 1935–1986.

Trångboddhetsnormerna kan sociologiskt förstås som en politisk vision om det goda boendet. Visionen är ett uttryck för omsorg och välfärd, men den innebär även gränsdragningar och riktlinjer för hur människor bör bo. Därför kan diskussioner om trångboddhet och trångboddhetsnormer förstås som ett uttryck för vad jag kallar boendemoral. Inom sociologin kan moral användas som ett sätt att undersöka vilka företeelser eller beteenden som anses vara goda eller dåliga. Goda beteenden passerar som acceptabla utan att de väcker någon uppmärksamhet. Det är först när accepterade beteenden överträds som det blir tydligt vad som är acceptabelt eller oacceptabelt. Uttryck för moraliskt uppförande kan förändras över tid men det finns även uppfattningar om bra och dålig moral som är relativt stabila över tid (Hitlin & Vaisey, 2010, s. 5–6).

Begreppet boendemoral pekar alltså på skiljelinjen mellan acceptabla och icke-acceptabla boendeförhållanden. Det aktualiserar frågor om hur visionen om det goda boendet har förändrats över tid. Under välfärdsstatens uppbyggnadsår var det oproblemiskt för staten att avgöra vad som var ett bra eller ett dåligt boende. Men, makten att formulera visioner om hur människor bör bo ligger inte längre i politikernas händer. Idéer om det goda och det dåliga boendet debatteras dock flitigt i forskning, medier och populärkultur. Vad som är goda och dåliga boendeförhållanden minifesteras således genom diskussioner om utsatta förorter, skenande lägenhetspriser och socio-ekonomiska skillnader mellan olika bostadsområden. Människors berättelser om hur boendet upplevs spelar också en stor roll för avgörandet av vad som

anses vara god boendemoral. Det går således att tala om en förändring från välfärdspolitiska formuleringar till individuella skildringar. Det vill säga, en förskjutning från det (som i sociologisk forskning brukar benämnas som) ”det offentliga”, till det ”privata”. Dessa komplexa frågor diskuteras i avhandlingen genom studier av fenomenet trångboddhet.

Sociologiska perspektiv på bostadspolitik

Idag råder det stor bostadsbrist i storstadsregionerna och kötiderna för hyreslägenheter med förstahandskontrakt ökar för varje år. I Stockholm är till exempel den genomsnittliga kötiden sex till åtta år (Bostad Stockholm, 2015), i Göteborg tre till sex år (Boplats Göteborg, 2015) och i Malmö knappt tre år (Boplats syd, 2015). Bostaden är också en vara som kan köpas och säljas på bostadsmarknaden, en marknad där efterfrågan vida överstiger utbudet i storstadsregionerna. Därför är även de små bostäderna attraktiva på ett sätt som de tidigare inte har varit.

Den utbredda bostadsbristen har resulterat i att bostadsfrågan efter många års tystnad återigen har blivit ett hett ämne i politiken. Under den förra regeringen (2006–2014) genomfördes många regellättnader för att förenkla byggprocessen för nya hyres- och bostadsrätter (Nybyggarkommissionen, 2014). För att underlätta andrahandsuthyrning av bostäder ges bostadsrättsinnehavare större frihet att själva bestämma vilken hyra som ska sättas (Justitiedepartementet, 2013). Syftet med lagen om uthyrning av egen bostad (SFS 2012:978) är att öka tillgången på andrahandsbostäder samt att göra det enklare att hyra ut ett rum i sin bostad till inneboende. Under nuvarande mandatperiod (2014–2018) har ytterligare regellättnader genomförts och för att stimulera byggandet av *små* klimatsmarta hyresrätter avsattes 5,5 miljarder kronor per år i regeringens budgetproposition 2015 (Regeringen, 2015).

Hur kan fenomenet trångboddhet förstås i tider av utbredd bostadsbrist, då flera politiska lösningsförslag syftar till att gynna ett trängre boende? Då bostaden har beskrivits som en av välfärdens grundbultar (Birgersson, 2008) och som en av välfärdsstatens viktigaste marknadsvaror (Bengtsson, 1995) utforskas trångboddheten här mot bakgrund av sociologisk välfärdsteori. Sociologiska studier av välfärd i allmänhet och av den svenska välfärdsstaten i synnerhet har en lång teoretisk tradition bakom sig. En av de mest uppmärksammade utgångspunkterna är Esping-Andersens (1990) idéer om de tre olika välfärdsmodellerna – den socialdemokratiska, den konservativa och den liberala.

Den svenska välfärdspolitiken lyfts hos Esping-Andersen (1990) fram som ett exempel på den socialdemokratiska modellen. Den socialdemokratiska välfärdsstaten karaktäriseras idealtypiskt av att socialförsäkringar och bidrag är allmänna och därmed betalas ut till alla med-

borgare oavsett inkomst. Det socialdemokratiska sättet att distribuera välfärd skiljer sig från till exempel det konservativa sättet. I de konservativa välfärdsstaterna är statens roll att upprätthålla olika samhällsklassers status, snarare än att omfördela resurser mellan olika klasser. Österrike och Tyskland är exempel på konservativa välfärdsstater. I de liberala välfärdsstaterna är det främst privata företag som ansvarar för välfärdstjänster, de statliga socialförsäkringarna omfattar därför endast medborgarna med de allra lägsta inkomsterna. USA och Australien är länder som brukar beskrivas som de mest renodlade exemplen på liberala välfärdsstater.

Hoekstra (2003, s. 59–60) urskiljer tre principer som kan användas för att kategorisera och urskilja välfärdsstaters olika bostadsförsörjningssystem enligt Esping-Andersens (1990) teori. Den första principen behandlar hushållens möjlighet att hitta ett skäligt boende, oberoende av inkomst. Den andra principen behandlar hur bostäder distribueras – hjälper staten till eller sköts distributionen av privata företag? Den tredje principen avser vilka aktörer som är involverade i byggandet av nya bostäder, till exempel företag, privatpersoner eller staten. Då bostadsförsörjningen sker genom ett komplext nätverk av politiska regleringar och genom olika upplåtelseformer, har det visat sig svårare att empiriskt belägga kopplingen mellan Esping Andersens välfärdsteori och övergripande bostadsförsörjningssystem. Därför konstaterar Hoekstra (2005, s. 491) att det är tveksamt om Esping-Andersens (1990) teoretiska modell kan användas som ett analysverktyg för att jämföra olika länders bostadsförsörjningssystem. Däremot kan modellen vara ett sätt att kategorisera enstaka dimensioner av bostadsförsörjningssystemet.

Esping-Andersens (1990) välfärdsteori har använts brett, men även kritiserats hårt, inte minst från feministiskt håll. Orloff (1993) ifrågasätter att konflikten mellan olika samhällsklasser är det mest avgörande för välfärdens distribution och fördelning. Klassperspektivet osynliggör grupperingar som inte täcks in av olika yrkesidentiteter eller inkomstnivåer. Arbetsmarknaden är till exempel både könssegregerad och inkomstskiktad, vilket bekräftar kvinnors marginaliserade roll i inom klassisk välfärdsteori. Senare kritiker har även uppmärksammat oförmågan att inkludera kategoriseringar som till exempel etnicitet, funktionalitet och sexualitet, det vill säga kategorier som kan ligga till grund för diskriminering (Fraser, 2003, s. 10–13).

Den teoretiska kritiken mot välfärdsstatens distribution vann inte bara gehör inom forskningen. Under mitten av 1980-talet ändrade även politiken delvis inriktning. Sociologiskt kan två generella inriktningar urskiljas, dels en *marknadsanpassning* och dels ett ökat inflytande av *identitetspolitiska* rörelser (Fraser, 2003; Miller & Rose, 2008, s. 48).

Den första inriktningen, *marknadsanpassningen*, tog sig uttryck i att ekonomer fick ett allt större inflytande i den svenska politiken under 1980- och 90-talen. I en lång rad utredningar föreslås ”marknadsmässiga lösningar” som ett alternativ till den kostnadskrävande offentliga sektorn (Hugemark, 1994, s. 152–168). Marknadsanpassningen har rönt stor uppmärksamhet

inom bostadsforskningen. Förenklat anses marknadsanpassningen antingen ha haft dramatiska konsekvenser, eller knappt några konsekvenser alls för bostadstagarna. Å ena sidan har marknadsens ökade inflytande ha gett upphov till en brutal nedmontering av bostadspolitiken med startpunkt i avskaffandet av de statliga byggsubventionerna och nedläggningen av bostadsdepartementet i mitten av 1990-talet (Persson, 2001; Strömberg, 2001). Införandet av vinstkrav för allmännyttan är ett senare exempel på marknadsanpassningens ökade inflytande (Westin, 2011). Å andra sidan är den svenska bostadsmarknaden fortfarande politiskt reglerad. Till exempel betonas att kommunerna fortfarande har planmonopol, vilket innebär att kommunerna har makten att bestämma vilken typ av bostäder som ska byggas och var de ska byggas på kommunal mark (Lind, 2015).² Ytterligare ett exempel som brukar nämnas är bruksvärdessystemet och det kollektiva förhandlingssystem som styr hyresersättningen. Systemet innebär enligt kritiker att hyresnivåerna understiger marknadshyra vilket leder till obalans på bostadsmarknaden med välfärdsförluster som följd (R. Andersson & Söderberg, 2002).

Den andra inriktningen som politiken har influerats av är den *identitetspolitiska*. Identitetspolitiken kännetecknas av att olika organisationer och rörelser ifrågasätter statens sätt att uttala sig om olika gruppers behov. I Sverige fick identitetspolitiken genomslag under mitten av 1990-talet. Avgörande för genomslaget blir den så kallade maktutredningen, där Hirdmans (1989/2010) bok *Att lägga livet tillrätta* förmodligen är det mest uppmärksammade bidraget. Hirdman beskriver hur de reformer som drastiskt höjde levnadsstandarden för den svenska befolkningen mellan 1930 och 1960 ideologiskt fokuserade på hur det privata vardagslivet idealt skulle levas. Därmed lyfts de moraliska aspekterna av reformarbetet fram och fokus för analysen är att synliggöra kvinnornas roll för upprätthållande av ordning, bland annat i hemmet.

Hugemark och Roman (2014) beskriver hur inrättandet av diskrimineringsombudsmannen (DO) och jämställdhetsombudsmannen (JämO) har kommit att institutionalisera politik som bygger på identitet. Trots identitetspolitikens entré i offentligheten har vare sig bostadspolitiken eller bostadsforskningen ägnat den någon större uppmärksamhet.³ En starkt bidragande orsak till detta är förmodligen att det finns få gräsrotsrörelser som har krävt sin rätt till ett segregerat boende, grundat i någon kulturell eller identitetspolitisk tillhörighet. Utrikesfödda svenskar har liknande bostadsdrömmar som majoritetsbefolkningen (Molina, 1997, s 165–168), trots detta lever föreställningen om att individer som har invandrat vill bo nära sina landsmän så

² En del kommuner har ett stort markinnehav medan andra kommuner består av en större andel privatägd mark.

³ Ett undantag är Molinas (2015) studie om diskriminering på bostadsmarknaden. Studien visar att etnisk diskriminering förekommer vid förmedlandet av hyresrätter och vid visnings-tillfällen av bostadsrätter.

stark att det har blivit en myt i samhällsdebatten (Crush, 2016, s. 88–99). Identitetspolitikens frånvaro i bostadsforskningssammanhang innebär dock inte att frågor om identitet och livsstil är betydelselösa i förhållande till boende. Det betyder bara att det gjorts få försök att förstå identitet och boende i en politisk kontext.

En teori som gör det möjligt att relatera bostadspolitiken till både marknadsanpassningen och identitetspolitiken är den så kallade *governmentality*-teorin. En svensk översättning som ibland används är *styrningsrationalitet* (Hultqvist, 1995) eller *styrningskonst* (Larsson, 2005). Teorin är en vidareutveckling av Foucaults (2007) föreläsningar om politisk styrning. Ett centralt tema för föreläsningarna är att modern styrning inte kan förstås som en högre makts (exempelvis statens) suveräna styre över sina undersåtar (medborgarna). Istället sker styrningen som ett samspel mellan staten och dess myndigheter, men även genom organisationer, företag och av medborgarna själva (Miller & Rose, 2008, s. 51)

Då styrningen involverar medborgarna är den därför även en självreflexiv likväl som en kollektiv praktik. Inom *governmentality*-teorin beskrivs detta som att individerna styr och övervakar sig själva. Då statens roll inte är att härska över medborgarna, bygger styrningen på att medborgarna själva gör rationella och genomtänkta val och beslut. Således är politikens primära roll att uppmuntra och underlätta för vissa beteenden och försvåra för andra (Lemke, 2001, s. 191).

Vilka beteenden som är i behov av interventioner avgörs bland annat av olika mätningar som utförs av myndigheter eller av privata företag. Vardagliga aktiviteter och händelser som mäts och utvärderas på populationsnivå blir därefter föremål för politiska insatser. I bostadssammanhang är mäklarstatistik över prisökningar på bostadsrätter ett exempel värt att nämnas. Som svar på en skenande prisutveckling föreslås indirekta metoder som amorteringskrav eller slopade ränteavdrag. Dessa styrmedel syftar till att förändra bostadsköparnas beteende och därigenom dämpa prisutvecklingen. Därmed syftar styrningen till att lösa olika samhällsproblem med hjälp av upplysning och ekonomiska incitament, snarare än tvångsåtgärder.

En fördel med *governmentality*-teorin är att den utgör ett ramverk för att analysera hur styrningen ändrar inriktning och förändras över tid. Under välfärdsstatens uppbyggingsår var det representanter för staten som avgjorde vad det goda boendet var, det vill säga hur befolkningen skulle bo (se till exempel Björkman, 2007b). Staten styrde under denna tidsperiod inriktningen för bostadsbyggandet mot vad som ansågs vara bra bostäder. Idag är det inte lika tydligt vem eller vilka som bestämmer vad ett bra boende är. Dessutom påverkas bostadsmarknaden av vad som händer i omvärlden. För att förstå vad det goda boendet är idag är det intressant att följa bostadspolitikens utveckling över tid, från de statliga formuleringarna av hur befolkningen bör bo, till hur det goda boendet uttrycks idag då politiken har flyttat in i våra kroppar och medvetanden (jfr. Miller & Rose, 2008).

Sammanfattningsvis synliggör *governmentality*-teorin den paradoxala situationen att vi som individer ansvarar för vår egen frihet, samtidigt som denna frihet bygger på att vi har tagit till oss så mycket information att vi lyckas leva hälsosamma och lyckliga liv i till exempel små bostadsutrymmen. För att förstå den samtida trångboddhetens politik måste hänsyn tas till förmågan att upprätthålla ett anständigt vardagsliv. Anständigheten upprätthålls genom separerandet av olika vardagliga funktioner, till exempel att sova och äta på bestämda platser, samt föreställningar om renlighet och frånvaron av smuts. Det andra inledande citatet är ett exempel på hur denna disciplinerade, moderna livsstil presenteras med hjälp av beskrivningar av god boendemoral.

Samtliga fenomen som utforskas i avhandlingen – trångboddhetsnormens historia, gentrifierad trångboddhet och relationen mellan upplevd och objektiv trångboddhet – är viktiga pusselbitar för att förstå nutida bostadspolitik ur ett sociologiskt perspektiv.

Syfte och frågeställningar

Avhandlingen syftar till att utforska fenomenet trångboddhet ur ett välfärds-sociologiskt perspektiv. Trångboddhetens välfärdspolitiska historia, dess geografi och upplevelsen av den vävs samman med hjälp av *governmentality*-teorin. Det övergripande syftet bryts ner till tre frågeställningar som besvaras med hjälp av de tre artiklar som återfinns i avhandlingen.

- Hur har välfärdspolitiska definitioner av trångboddhet förändrats över tid?
- Hur skiljer sig gentrifierad trångboddhet från traditionell trångboddhet och hur kan skillnaden förstås?
- Vilka skillnader och likheter finns det mellan upplevd trångboddhet och trångboddhet enligt rådande välfärdsdefinition?

De tre dimensionerna av trångboddhet som beskrevs inledningsvis, trångboddhet som upplevelse, trångboddhetens platsbundenhet samt trångboddhet som politik, analyseras i avhandlingens studier, artikel I, II och III. I den första studien utforskas hur storleken på våra bostäder blev en offentlig angelägenhet. Genom att närläsa statliga offentliga utredningar (SOU) som publicerats mellan år 1935 och 1986 undersöks de argument som har resulterat i tre trångboddhetsnormer. I studierna II och III utforskas trångboddhet med hjälp av ett enkätmaterial. I den andra studien diskuteras trångboddhet i nutid, studien utforskar trångboddhet i attraktiva innerstadsområden. I den tredje studien utforskas likheter och skillnader mellan upplevd trångboddhet och trångboddhet definierad enligt den officiella trångboddhetsnormen.

Avhandlingen utforskar övergripande utsagor om välfärd genom att studera trångboddhetsnormer, subjektiva aspekter av trångboddhet, och relationen dem mellan. En avgränsning är att kommunal planering och kommunpolitik inte studeras, trots att det är kommunernas ansvar att förse medborgarna med bostäder.

Disposition

Avhandlingens ramberättelse är indelad i sex kapitel. Denna disposition avslutar det första kapitlet i vilket avhandlingens inramning, övergripande syfte och frågeställningar har presenterats. Det andra kapitlet, *Sammanfattningar av artiklarna*, syftar till att fungera som en läshjälp inför de kommande kapitlen. Artiklarna bidrar dels med en historisk tillbakablick, dels med två studier av trångboddhet idag. Artikelsammanfattningarna följs av kapitlet *Metoderna och forskningsprocessen*, i vilket de metoder samt det material som använts som underlag för forskningen presenteras. Kapitlet avslutas med en beskrivning av hur forskningsprocessen framskridit. I det nästföljande kapitlet, *Forskningsbakgrund*, presenteras och systematiseras den tidigare forskning som studierna bygger på, nämligen statsvetenskaplig bostadsforskning, genusforskning och kulturgeografi. I kapitlet *Styrning och boendemoral* presenteras hur styrningen av bostadspolitiken har ändrat inriktning från slutet av 1800-talet fram till idag. Här utvecklas avhandlingens teoretiska ramverk. Med utgångspunkt i ovanstående inramning avslutas sedan ramberättelsen i kapitlet *Sammanfattande slutsatser*, där de viktigaste bidragen från avhandlingens empiriska delar lyfts fram och relateras till varandra. Dessutom riktas blicken mot dagens och framtidens bostadspolitik.

2. Sammanfattningar av artiklarna

Artikel I

Om trångboddhet – Hur storleken på våra bostäder blev ett välfärdsproblem

Sociologisk forskning, 50(3–4) 2013: 199–222

Svensk bostadspolitik har främst studerats ur ett statsvetenskapligt perspektiv. Däremot finns det få studier som undersöker hur privatlivet beskrivs i bostadspolitiska dokument. Syftet med föreliggande studie är att studera vilka privata aspekter av boendet, exempelvis hur vi bor och med vem/vilka vi delar sovrum, som motiverat statligt definierade trångboddhetsnormer.

Trångboddhetsnormer har lanserats vid tre tillfällen: 1946, 1965 och 1986. Vid samtliga tillfällen föregicks normerna av omfattande bostadspolitiska utredningar. Det empiriska materialet består därför av de nio statliga offentliga utredningar (SOU) som utgavs strax före antagandena av normerna. (Totalt omfattar utredningarna ungefär 3000 sidor.) Med utgångspunkt i Bacchis (2009) (nästintill naiva frågeställning) ”Vad är problemet?” undersöks de problemformuleringar som trångboddhetsnormerna ska lösa. För att strukturera analysen används dessutom Frasers (2003) analysmodell, *Tolkning och Kommunikationens Sociokulturella Medel* (TKSM), som består av fyra tolkningssteg.

I det första steget identifieras övergripande och generella välfärdsmål. Det andra steget går ut på att undersöka vilka argument som används för att underbygga de övergripande välfärdsmålen. Det tredje steget består av att undersöka vilka grupper eller kategorier (exempelvis barn) som anses lida av trångboddhet. I det fjärde steget analyseras vilka positioner de olika kategorierna tillskrivs; trångboddheten kan exempelvis beskrivas som frivillig eller ofrivillig. För att knyta samman den övergripande samhällsnivån med den individuella nivån används Roses och Millers (2010) begrepp ”tekniker”. En teknik är en metod eller ett verktyg som används för att samla in information om befolkningen. Informationen används sedan som underlag för beslutsfattare och legitimerar därigenom implementeringen eller upprätthållandet av övergripande välfärdsmål, såsom till exempel befolkningspolitiska mål.

Studien visar att den första trångboddhetsnormen, som diskuteras mellan 1935 och 1946, tillkommer som ett svar på befolkningspolitiska problem.

Det övergripande välfärds målet är att öka barnafödandet samt att säkra befolkningens ”kvalitet”. Trångboddhetsnormen syftar därför främst till att förbättra bostadssituationen för barnfamiljerna. För att säkerställa befolkningens ”kvalitet” byggs nya sunda bostäder samtidigt som tekniker som befolkningsräkningar och bostadsinspektioner genomförs.

Den andra trångboddhetsnormen diskuteras mellan 1965 och 1967. Under denna period betonas det övergripande välfärds målet att tillgodose bostadstagarnas efterfrågan av bland annat bostadsutrymme. Efterfrågan undersöks och kartläggs med hjälp av enkäter och genom omfattande sociologiska intervjustudier. Bostadstagarna beskrivs nu som aktiva konsumenter, men barnen anses fortfarande lida av trångboddheten.

Den tredje och senaste normen diskuteras från mitten av 1970-talet fram till mitten av 1980-talet. Det övergripande målet för bostadspolitiken är ett bra boende för alla. Därför motiveras normen med att alla har rätt till en god bostad samt att rymliga bostäder främjar ett jämställt samhälle. Rättighetsargumentet innebär att även andra grupper än barnfamiljer inkluderas i problemformuleringen, till exempel pensionärer och enboende. Trångboddhetsnorm 3 infördes 1986, vid en tidpunkt då det fanns ett bostadsöverskott i landet. Diskursen om det goda boendet omfattar även ett nytt inslag, nämligen rätten att avstå från att bo stort till förmån för annan konsumtion.

Artikel II

Residential Crowding in a ”Distressed” and a ”Gentrified” Neighbourhood – Towards an Understanding of Crowding in ”Gentrified” Neighbourhoods

Housing Theory and Society, 32(4) 2015: 429–449

Trångboddhetsnormer och trångboddhetsmått används både av svenska myndigheter och av EU för att definiera, jämföra och utvärdera bostadssituationen för olika typer av hushåll. Tidigare har trångboddhet främst studerats inom socialpsykologisk forskning, medicinsk forskning och segregationsforskning. Den socialpsykologiska forskningen visar att trångboddhet har negativa sociala och psykologiska konsekvenser. Den medicinska forskningen studerar trångboddhetens patologiska konsekvenser. Exempelvis studeras sambandet mellan trångboddhet och cancer, luftsjukdomar samt förkortad livslängd. Dessutom används trångboddhetsmått som utgångspunkt i forskning om så kallade ”utsatta områden” samt i forskning om utanförskap eller social exkludering.⁴ Till exempel används trångboddhetsmått tillsammans med bl.a. inkomst- och utbildningsvariabler i olika segregationsindex. Vidare beskrivs trångboddhet ofta som ett problem som drabbar utrikes-

⁴ ”Social exclusion” på engelska.

födda och ensamstående föräldrar. Det har även genomförts kvalitativa intervjustudier med trångbodda hushåll som bor i områden med låg socioekonomisk status.

Under senare år har emellertid beskrivningar av en ny typ av trångboddhet dykt upp i offentliga sammanhang, ofta under benämningen *compact living*. I nyhetsartiklar och inredningsreportage skildras livet i smålägenheter i attraktiva gentrifierade innerstadsområden. Det nya inslaget är att trångboddheten skildras i positiva ordalag och tillskrivs egenskaper som ”klimatsmart” och ”yteffektiv”. Det finns dock få studier som belyser hur den nya trångboddheten kan förstås i en välfärdspolitisk kontext, det vill säga i relation till den trångboddhetsnorm som finns.

Syftet med studien är främst att utforska vad som kännetecknar trångboddheten i attraktiva innerstadsområden. Utforskandet sker genom att den socioekonomiska statusen hos de trångbodda innerstadsborna jämförs med deras icketrångbodda grannar och trångbodda i ett ”utsatt” område. Då de undersökta områdena har figurerat flitigt inom urbanforskningen går det att problematisera trångboddheten i relation till nutida fenomen som gentrifiering och segregation. Genom att sammanföra segregationsforskning, vilken ofta utgår från traditionella välfärdsindikatorer som trångboddhet, med forskning om gentrifiering, utforskas den nya trångboddheten. Gentrifieringslitteraturen lyfter fram den ökade betydelsen av identitet, livsstil och områdets utbud och status. Således betonas att bostadsområden bör förstås som bärare av materiella och kulturella resurser, samtidigt som det finns all anledning att inte bortse från traditionella välfärdsindikatorer.

Det empiriska materialet består av en enkätundersökning som genomfördes i Stockholms län under 2008. Syftet med studien var att studera upplevelsen av boendet och bostadsområdet. Ungefär 1300 enkäter analyserades genom enkla jämförelser i korstabeller samt i en multinomial regression. Den trångbodda befolkningen i det ”gentrifierade” området utgörs av en relativt välbeställd, svenskfödd population där drygt hälften är singel- eller tvåpersonshushåll. Andelen familjer med barn är också hög (över 30 procent). De trångbodda gentrifierarna är mer missnöjda med sin bostad än de trångbodda i det ”utsatta” området, samtidigt som de är mer nöjda med sitt bostadsområde än de boende i det ”utsatta” området. I gentrifieringslitteraturen saknas en diskussion om trångboddhet. Ett fåtal studier lyfter dock fram att trångbodda barnfamiljer upplever att det inte är särskilt praktiskt att bo trångt, även om fördelar i den offentliga miljön anses viktigare än bostadsutrymme. I slutsatserna föreslås att plats och identitet är centrala aspekter för att förstå bostadssituationen. Därför behöver relationen mellan den subjektiva upplevelsen av boendet och bostadsområdet utforskas vidare.

Artikel III

Objective and subjective residential crowding in an everyday housing context: A study of the crowded population in four different neighbourhoods in Stockholm, Sweden

Insänd till tidskrift

Tillgången till bostadsutrymme definieras inom välfärdsforskning och politik som en rättighet och ett universellt behov. Universella behov är objektivt bestämda och tar därmed inte hänsyn till människors preferenser. I bostads-sammanhang används trångboddhetsnormer som ett universellt mått på vad som är ett skäligt bostadsutrymme. Lågstanivåerna är således oberoende av individernas egna preferenser. Då trångboddhetsnormerna kan uppfattas som godtyckliga har forskare argumenterat för att hänsyn bör tas till subjektiva upplevelser av boendesituationen. Tidigare har subjektiv trångboddhet främst studerats av socialpsykologer som har undersökt sambandet mellan subjektiv trångboddhet och psykisk ohälsa.

I den här studien definieras istället subjektiv trångboddhet som en erfarenhet som påverkar vardagslivet negativt medan objektiv trångboddhet definieras enligt den svenska trångboddhetsnormen. Syftet med studien är att utforska vilka likheter och skillnader som finns mellan objektiv och subjektiv trångboddhet. Utforskandet sker genom jämförelser mellan de olika trångboddhetstyperna med avseende på socioekonomisk situation, upplevelse av boendet samt bostadsmiljön.

Det empiriska materialet som används i studien består av samma enkätstudie som presenterades i artikelsammanfattning II. Ansatsen är explorativ och de boendes attityder till sina bostäder och bostadsområden undersöks i ett första steg i en faktoranalys. Syftet är att upptäcka strukturer i vardagsupplevelsen av bostadssituationen. Den mest förklarande faktorn är ”upplevelsen av bostadsområdet”, som även hänger ihop med tryggheten i bostaden. Den andra faktorn, ”hus och hem” visar relationen mellan bostadens materiella aspekter och dess emotionella. Den tredje faktorn benämns ”frihet” och beskriver det inflytande som de boende upplever att de har över sin boendesituation, samt hur bra de trivs.

I nästa analyssteg jämförs den socioekonomiska statusen för de icke trångbodda hushållen med tre trångboddhetstyper: objektiv, subjektiv samt objektiv *och* subjektiv trångboddhet. Resultaten visar att ensamstående föräldrar, individer med lägre inkomst samt boende i hyresrätt löper en högre risk att vara trångbodda enligt den objektiva normen. De individer som upplever att de är trångbodda (subjektivt trångbodda) men inte är det enligt rådande trångboddhetsnorm skiljer sig inte socioekonomiskt från de individer som inte bor i trångbodda hushåll. De individer som både upplever att de är trångbodda och är trångbodda enligt trångboddhetsnormen har inte lägre inkomster än de individer som inte är trångbodda. De bor dock i större

utsträckning i hyresrätter och har minst bostadsyta av alla de undersökta grupperna i undersökningen.

Slutligen undersöks om individer som lever i olika typer av trångboddhet upplever sin boendesituation på olika sätt. Det visar sig att de största upplevelseskillnaderna finns mellan de som inte är trångbodda och de trångbodda grupperna. Resultaten visar att trångbodda upplever att de haft mindre frihet att påverka hur de bor i jämförelse med icke trångbodda. För framtida samhällsplanering vore det intressant att vidare utforska relationen mellan bostad och bostadsområde för att kunna beakta dessa aspekter i samhällsplaneringen.

3. Metoderna och forskningsprocessen

Avhandlingens syfte är att utforska fenomenet trångboddhet ur ett välfärds-sociologiskt perspektiv. I början av forskningsprocessen fanns det en metodologisk öppenhet inför det studieobjekt som skulle undersökas. Efter hand som allt fler intressanta frågeställningar framträder blir det dock nödvändigt att definiera, avgränsa och ibland operationalisera det studerade fenomenet till mätbara eller observerbara dimensioner. Fördelen med att presentera sina forskningsresultat i en sammanläggningsavhandling är att en dimension i taget kan presenteras. I slutet av forskningsprocessen kan det dock finnas en poäng med att reflektera över de utgångspunkter som gör avhandlingsprojektet till en enhet. Kapitlet syftar till att presentera de olika utgångspunkter som ligger till grund för avhandlingen på ett systematiskt sätt.

Två traditioner i sociologisk välfärdsforskning

Forskningsprocessen har influerats av flera olika forskningsfält, exempelvis statsvetenskaplig bostadsforskning, genusforskning och kulturgeografi. Det övergripande sociologiska forskningsfält som efter en tid framträdde som särskilt intressant för trångboddhetsfenomenet var dock studier om välfärdsstaten. Välfärdsstudier i allmänhet är inte beroende av en specifik teoretisk utgångspunkt eller metod. Trots detta har jag funnit att de källor inom sociologisk välfärdsforskning som inspirerat utforskandet av trångboddhet är djupt rotade i avgränsade teoretiska traditioner som tydligt knyter an till olika metodologiska traditioner. Därför finns det anledning att stanna upp vid dessa källor ett ögonblick.

Trångboddhet operationaliseras enligt den svenska trångboddhetsnormen (trångboddhetsnorm 3) i studierna II och III. Trångboddhetsnorm 3 är en definition som urskiljer hushåll som inte bor i tillräckligt rymliga bostäder – trångboddhet bedöms därmed vara en resursbrist. Forskning om hur resurser fördelas är en central utgångspunkt i sociologiska välfärdsstudier och en av de mest kända forskningstraditionerna på detta område är den så kallade *maktresursansatsen* (t.ex. Korpi & Sandin, 1988, s. 7). Teoretiskt utgår ansatsen från ett konfliktperspektiv då klassmotsättningar anses vara en förutsättning för hur välfärden kommer att distribueras (Esping-Andersen, 1990). Förenklat syftar forskningen inom maktresursansatsen till att kontinuerligt

studera och utvärdera välfärdsstatens olika delar (Hugemark, 1996, s. 71). Empiriskt är det först och främst socialförsäkringssystemet som undersöks, varför till exempel sjukpenningsnivåer och föräldraförsäkringen studeras (Rothstein, 2009, s. 12–13). Forskningen syftar främst till att studera och utvärdera omfördelningseffekter till följd av välfärdspolitiska reformer, samt att studera olikheter och likheter mellan olika länders välfärdssystem. Därför används uteslutande kvantitativa data och kvantitativa analysmetoder.

Forskningen inom maktresursansatsen har inte i någon större utsträckning ägnat sig åt boende i allmänhet, eller trångboddhet i synnerhet. Däremot har trångboddhet undersökts inom en underkategori till maktresursansatsen, forskning om social exkludering. Inom detta empiriska fält används ofta olika mått på trångboddhet som ett sätt att kvantifiera en utsatt bostads-situation (Bask, 2005; Halleröd & Larsson, 2008). Studierna II och III knyter an till dessa traditioner då trångboddhet undersöks med kvantitativa metoder och relateras till hushållens socioekonomiska status. Samtidigt finns det inslag i både studie II och studie III som skiljer sig från ovanstående kvantitativa traditioner. I studie II relateras trångboddhet till olika bostadsområdens attraktivitet och i studie III analyseras enkätfrågor om människors subjektiva bedömningar och vardagliga upplevelser av sina bostadsförhållanden.

Trångboddhet används även som ingång till att studera hur välfärdens gränser konstrueras och hur styrningen förändras över tid. Även om tidigare forskning som haft dessa utgångspunkter inte går under någon enhetlig benämning kallas de ibland för *kritiska välfärdsstudier*. Forskningen har en stark teoretisk förankring i någon av de många diskursanalytiska inriktningar som finns att tillgå, till exempel Foucault-inspirerande ansatser. Studierna utgår ofta från ett historiskt perspektiv och analyser av statliga dokument eller myndighetsutredningar är vanliga. Utgångspunkten är att studera och problematisera vilka sociala förhållanden som anses kräva insatser från samhällets sida då de inte går ihop med samhällets (moraliska) normer. Ofta är det beteendet eller levnadssättet hos enskilda grupper eller kategorier av människor som ska korrigeras eller styras med hjälp av olika insatser. Exempel på kategoriseringar som studerats i tidigare forskning är kön, ras, ålder, och funktionalitet (se till exempel C. Andersson, 2011; M. Andersson, 2010; Börjesson, Palmblad, & Wahl, 2005; Hirdman, 1989/2010). I studie I analyseras jag vilka kategorier av människor som kategoriseras som trångboddhetens offer samt vilka avvikande beteenden som ett trångbott boende anses kunna leda till. Därmed utforskas välfärdens gränsdragningar och styrning vid olika tidpunkter och de beteenden som beskrivs som tillräckligt omoraliska eller sjukliga för att ge upphov till offentliga insatser synliggörs. Diskussioner om vilken boendestandard som är acceptabel eller inte och vilka befolkningsgrupper som särskilt främjas av en höjd standard, utgör således exempel på hur välfärdens gränser för vad som är ett bra boende eller inte dras.

Dokumentanalys: Artikel I

Källmaterialet som utforskas i studie I består av Statens offentliga utredningar (SOU). Syftet med statliga utredningar kan variera. De kan till exempel vara policyförberedande eller övergripande kartläggningar över ett problemområde (Lundqvist, 2007). Den tidsperiod som studeras sträcker sig från bostadspolitikens födelse under mitten av 1930-talet fram till mitten av 1980-talet då den senaste trångboddhetsnormen antogs. Sammanlagt analyserades nio SOU under arbetet med studie I. Samtliga trångboddhetsnormer har föregåtts av stora statliga bostadsutredningar som utkommit i flera band, *Bostadssociala utredningen* 1946, *Höjd bostadsstandard* 1965, *Boende- och bostadsfinansieringen* 1975 och *Bostadskommittén del- och slutbetänkande* 1984–86. Jag bedömde att dessa var ett lämpligt urval för studien då de sammanfattar och refererar till en rad mindre undersökningar som föregått de stora utredningarna. Då de delar som diskuterar trångboddhet i 1946 års utredning flitigt refererar till SOU 1935:49, *Betänkande med förslag rörande ändringar i vissa delar av hälsovårdsstadgan samt anordnande av förbättrad bostadsinspektion i städer och stadsliknande samhällen m.m.* inkluderades även denna utredning i urvalet.

Läsningen och analysen av utredningarna gjordes i tre steg. Först lästes samtliga utredningar översiktligt, en läsning som trots den omfattande längden på undersökningarna (mellan 200 och 650 sidor) underlättades av den tydliga strukturen i texterna med många underrubriker. För att reducera textmassorna användes i det andra steget Bacchis (2009, s. 12–13) vad-är-problemet-ingång, vilket innebar att läsningen gjordes med utgångspunkt i att försöka finna de problemformuleringar som de statliga trångboddhetsnormerna skulle utgöra svaret på. Exempelvis nämns att trångboddhet leder till att familjer väljer att skaffa få barn, vilket missgynnar befolkningstillväxten. En intressant upptäckt som gjordes i detta steg var att trångboddheten anses kunna ge upphov till både individuella problem och samhällsproblem. Jag bestämde därför att ytterligare ett analysverktyg behövdes för att skapa struktur i materialet. Således ordnades materialet i det tredje steget efter tolkningsmodellen TKSM (Tolkning och Kommunikationens Sociokulturella Medel (se Fraser 2003, s. 96–103). Enkelt uttryckt möjliggjorde användandet av modellen att både samhällsmål och individuella behov blev tydliga och jämförbara över tid. Den strukturerade närläsningen innebar att övergripande välfärds mål dessutom kunde kopplas ihop med en så specifik aspekt av välfärdsstaten som utrymmesbehov. Exempelvis syftade 1960-talets bostadspolitik till att tillgodose befolkningens efterfrågan på bostäder. Genom empiriska studier blev det belagt att större bostäder stod högt på befolkningens önskelista. Således kunde byggandet av större bostäder motiveras och institutionaliseras genom en revidering av trångboddhetsnormen.

Vidare undersöktes hur medborgarna beskrevs vid de olika tidpunkterna samt vilka kategorier ur befolkningen som ansågs fara illa av trångboddheten, exempelvis barn. Under läsningens gång upptäcktes även att de tillvägagångssätt som användes för att samla in information om medborgarna, till exempel bostadsinspektion och befolkningsstatistik, spelade en central roll för hur individernas bostadsbehov formulerades. Därför används även Roses och Millers (2010, s. 279–285) begrepp *teknik* på materialet. Teknik syftar dels på de metoder som används för att kartlägga olika befolkningsproblem, men även på de medel som kan användas för att bekämpa ett problem.

Att endast använda SOU-material för att studera styrningen av boendet har sina begränsningar. En begränsning är att det inte framgår om de argument som presenteras i utredningarna är allmänt accepterade eller kompromisslösningar. Det framkommer inte heller av utredningarna om de presenterade problemen har ifrågasatts. Utredningarna som analyseras i avhandlingen innehåller inte motstridiga argument och uppenbara konfliktlinjer i någon större utsträckning. Det kännetecknande för texterna är däremot att de innehåller ideologiska argument som senare mynnar ut i en mängd nya konkreta policyförslag, till exempel trångboddhetsnormer. Det är dock viktigt att poängtera att det kan ha förekommit diskussioner om trångboddhet på andra håll i samhället vilket ligger utanför ramen för avhandlingens centrala frågeställningar.

Arbetet med att analysera textmaterialet har hämtat inspiration från vad Eriksson beskriver som en förståelse av ”den sociala dynamikens historiska förändringar och föränderlighet” (B. E. Eriksson, 1987, s. 3). Det som avses är att de historiska förändringarna analyseras i relation till den tid vi nu befinner oss i. Därför är inte utforskandet av det historiska materialet en avskild eller särskild del av sociologin. I stället görs utforskandet med utgångspunkt i vår samtid och framtid, varför den sociologiska analysen av ett historiskt material inte kräver en historisk metod eller teori. Istället har det handlat om att undersöka hur styrningen av boendet har sett ut vid olika tidpunkter och hur det privata hemmet har presenterats som en offentlig angelägenhet. Genom att följa fenomenet över tid framträder kunskapen kring boendet som instabil och föränderlig (jämför Alvesson & Sköldberg, 2011, s. 369, 376).

Enkätundersökningen: Artikel II & III

Under 2007–08 hade jag förmånen att få delta i Stockholms BO-Jämt projekt i Länsstyrelsens regi. Projektet syftade till att belysa kvinnors och mäns erfarenheter av samhällsplanering och boende. I samband med detta beslutades även att en enkät skulle skickas ut med det övergripande syftet att studera stockholmarnas vardagsliv ur ett jämställdhetsperspektiv (Länsstyrelsen i

Stockholms Län, 2007). Tillsammans med Christan Dymén och Henrik Weston från Länsstyrelsen, samt Eva Sandstedt vid Uppsala universitet, utformades en enkät som innehöll en rad olika frågeområden (se bilaga 1). Följande aspekter belystes: bostadens standard, bostadsområdets sociala och fysiska attribut, kommunikationer, vardagsliv och samhällsplanering. De flesta frågor var formulerade som påståenden vilka besvarades enligt en femgradig Likertskala. Ett betyder ”stämmer mycket bra”, och fem motsvarar ”stämmer mycket dåligt”.

Undersökningens budgetramar tillät ett utskick av drygt tvåtusen enkäter. Efter en upphandlingsprocess anlätades Stockholms stads utrednings- och statistikkontor för att sammanställa enkätfrågorna i ett frågeformulär. Statistiska centralbyrån (SCB) skötte utskicket och hanteringen av enkäterna. 2200 formulär skickades ut till individer som var 18 år eller äldre, boende i sex olika bostadsområden i Stockholms län. Områdena definierades i enlighet med modellen för SAMS-områden (Ekstam & Sandstedt, 2010, s. 9).⁵ Då det var boende och samhällsplanering som skulle undersökas beslutade vi gemensamt att det var viktigare att noggrant undersöka några intressanta ”områdestyper” snarare än att göra ett obundet slumpmässigt urval i hela länet. De områdestyper som finns representerade i undersökningen är: blandad bebyggelse (avser hustyp, inte upplåtelseform), stenstad, småhusområde (två stycken) samt miljonprogramsområden belägna vid en centrumanläggning med servicefunktioner (två stycken). Från denna rampopulation gjorde sedan SCB ett stratifierat obundet slumpmässigt urval av 370 individer från varje område. 1304 enkäter besvarades, vilket innebär en svarsfrekvens på cirka 60 procent. Vidare kompletterade SCB materialet med registerdata som innehöll information om kön, inkomst samt i vilken världsdelen individen var född (SCB, 2007).

Vid all insamling och användning av data tillstöter olika problem. Ett problem vid enkätundersökningar är att de ofta lider av stora bortfall. I föreliggande undersökning är bortfallet drygt 40 procent. Ett sätt att avhjälpa bortfallsproblemet är att använda vikter, vilket minskar problemet med att svarsfrekvensen skilde sig åt mellan de olika bostadsområdena. Ytterligare ett sätt att kontrollera tillförlitligheten i materialet är att jämföra respondenternas genomsnittliga inkomstnivå med den genomsnittliga inkomstnivån för respektive område. Det finns inte någon systematik i bortfallet med avseende på inkomstnivå. Ett problem som inte korrigeras för men som förtjänar att uppmärksammas är att en större andel av de svarande är kvinnor (56 procent). Ett annat problem som ofta finns i enkätundersökningar är att respondenterna har tolkat frågorna på olika sätt eller till och med missuppfattat vissa av frågorna. Dessutom finns det ett internt bortfall som är av

⁵ SAMS är en förkortning för *Small Areas for Market Statistics*. Indelningen bygger på områden som är mindre än församlingar i de större kommunerna, och valdistrikt i de mindre kommunerna (SCB).

storleksordningen en till tio procent bland attitydfrågorna. Det innebär att individer har missat eller medvetet undvikit att svara på en eller flera av attitydfrågorna.

Trångboddheten mättes genom två olika operationaliseringar, objektiv trångboddhet och subjektiv trångboddhet. Det objektiva måttet på trångboddhet är en operationalisering av den senaste statliga välfärdsdefinitionen av trångboddhet, trångboddhetsnorm 3. Enligt denna definition bör samtliga boende ha tillgång till ett eget rum förutom partners och makar som förväntas dela. Dessutom ska det finnas ett kök och ett vardagsrum för att inte hushållet ska betraktas som trångbott. Måttet skapades från informationen som fanns om hushållen i enkätmaterialen. Antalet rum i bostaden relaterades till antalet vuxna och barn. Då trångboddhetsnorm 3 utgår från vilken relation hushållsmedlemmarna har till varandra, beaktades även detta vid beräkningen. Om en individ uppgett att hon lever med en partner anges ett sovrum vid kodningen, om relationen till den andra vuxna beskrivs som vän eller inneboende behövs varsitt sovrum för att hushållet inte ska koda som trångbott.

Något som indikerar att ett mått i en undersökning (i det här fallet trångboddhet) är tillförlitligt är om resultaten överensstämmer med resultat från tidigare studier. Forskningsresultaten som presenteras i studie II indikerar att individer med låg inkomst och barnfamiljer, framförallt ensamstående med barn, i högre utsträckning är trångbodda, vilket stämmer väl överens med tidigare studier. Däremot visade inte resultaten från regressionerna att utrikesfödda löper en högre risk att vara trångbodda, något som tidigare forskning visat. En anledning till denna diskrepans kan vara att det mest trångbodda bostadsområdet i undersökningen är det gentrifierade området där en stor majoritet är svenskfödda.

Fördelarna med att använda de statliga trångboddhetsnormerna är att olika hushållstyper kan jämföras med varandra och att förändringar i trångboddhetsmönster kan studeras över tid. Nackdelen med det objektiva måttet på trångboddhet är att det inte tar hänsyn till några andra faktorer än bostadens rumsantal samt vilken relation hushållets medlemmar har till varandra. Därför ifrågasätts det ibland om det verkligen är trångboddhet som mäts med normen.

Den andra operationaliseringen av trångboddhet definierar trångboddhet som en negativ vardagslivserfarenhet (se artikel III). Variabeln används som ett mått på subjektiv trångboddhet och består av frågan: ”Hushållets vardagsituation påverkas negativt av att jag/vi är trångbodda”. Tillförlitligheten är betydligt svårare att utvärdera för detta trångboddhetsmått då det inte är något vedertaget och vida använt mått. Fördelen med att skapa ett nytt trångboddhetsmått är att det kan användas för att fördjupa kunskapen om fenomenet trångboddhet. Därmed kan skillnader och likheter mellan objektiv och subjektiv trångboddhet studeras.

Etiska överväganden

Forskning om människor medför alltid etiska frågor, oavsett om deltagarna ställer upp frivilligt eller om de undersöks indirekt genom olika register. För att skydda människors integritet är det viktigt att följa lagen om etikprövning, vars övergripande syfte är att ”skydda den enskilda människan och respekten för människovärdet vid forskning” (SFS 2003:460). I de forskningsprojekt där personuppgifter används är det därför alltid nödvändigt att kommentera de etiska aspekterna av arbetet. Enkätstudier är ett sådant exempel. Om enkäten innehåller frågor om så kallade ”känsliga uppgifter”, exempelvis etniskt ursprung, trosuppfattning, sexuell läggning eller hälsa, måste projektet alltid etikprövas enligt personuppgiftslagen (SFS 1998: 2004 återgiven i Gustafsson, Hermerén, & Petterson, 2011). Även om undersökningen som ligger till grund för denna forskning inte innehöll några ”känsliga uppgifter” finns det ändå anledning att kommentera hur hanteringen av informationen sett ut.

SCB skötte urvalsprocessen, utskicket samt överföringen av enkätsvar till datafiler. Innan informationen levererades⁶ till Länsstyrelsen i Stockholm avidentifierades observationerna genom att alla persondata raderades. Det finns således ingen information om namn, adress, eller likande som möjliggör identifiering av enskilda individer i materialet. SCB kompletterade enkätsvaren med följande registerdata: kön, ålder, förvärvsinkomst, födelse-land (med gruppering efter världsdel⁷) samt SAMS-kod. I det missiv (se bilaga 2) som skickades ut tillsammans med enkäten delgavs respondenterna information om frivillighet, anonymisering samt att enkätsvaren kompletterades med registerdata.

En dialektisk forskningsprocess

Hur beskrivs en arbetsprocess där flera olika metoder och teoretiska utgångspunkter använts? Inom den internationella och interdisciplinära bostadsforskningen används ofta olika metoder för att undersöka bostadspolitiska fenomen. Till exempel används ofta intervjuer för att öka förståelsen för ett fenomen som belagts statistiskt. Metoderna används därmed som komplement till varandra (Creswell & Clark, 2007, s. 23). De två sociologiska forskningsinriktningarna som beskrevs inledningsvis, *makt-resursansatsen* och *kritiska välfärdsstudier*, brukar dock sällan kombineras då de har olika teoretiska utgångspunkter och bygger på användandet av olika metoder.

⁶ ”Leverans” är SCB:s terminologi för överlämning av den datamängd som är beställd. Med andra ord skickas avidentifierade excelfiler med e-post till beställaren (SCB, 2015).

⁷ Ett undantag är kategorin Europa vilken visar om respondenten är född i Sverige, Norden, eller ”övriga Europa”.

Under de senaste decennierna har det emellertid vuxit fram ett nytt reflexivt sätt att beskriva användandet av flera metoder inom ett och samma forskningsprojekt, så kallad *mixed method research*. Det finns ingen bestämd definition av vad bruket av flera metoder kan eller bör uppnå. Istället presenteras och diskuteras otaliga förslag på hur forskare kan förhålla sig till användandet av olika metoder i relation till olika vetenskapsteoretiska utgångspunkter. Vidare presenteras även olika modeller över hur olika metoder kan kombineras och hur metoderna förhåller sig till varandra, det vill säga, vilken som är viktigast och vilken som utgör ett komplement (Creswell & Clark, 2007; Tashakkori & Teddlie, 2003).

En inriktning inom *mixed method research* är den dialektiska arbetsprocessen som präglas av att forskaren medvetet använder olika teorier och metoder för att belysa ett fenomen. Vid en första anblick ter sig inte alltid utgångspunkterna för de olika frågeställningarna kompatibla. Det är dock genom den spänning som uppstår mellan de olika utgångspunkterna som ny förståelse för det undersökta fenomenet uppnås och nya insikter kan göras (Greene & Caracelli, 2003, s. 96–98).

Forskningsprojektet om trångboddhet har bedrivits dialektiskt. Analyser av olika empiriska material har genererat nya perspektiv på trångboddhet, perspektiv som fått de enskilda frågeställningar som utforskats att ändra karaktär. Dokumentanalysen av SOU-materialet bidrog med en förståelse för att även objektivt fastställda utrymmesstandarder måste förstås mot bakgrund av den tid de är formulerade i. Inom bostadsforskningen har det framförts kritik mot att objektiva standarder säger väldigt lite om hur hushållens boendesituation ser ut i dagens differentierade samhälle (Clapham, 2005, 118). Därför blev det viktigt att utforska trångboddhetsfenomenet på nya sätt, men utan att helt frånga den traditionella välfärdsdefinitionen. Genom de kritiska välfärdsstudierna som beskrivs inledningsvis uppmärksammas även att välfärdens gränsdragningar kan studeras genom att utforska aspekter som inte betonas i politiken. Därför blev fokus i studie II hur traditionell välfärd kan förstås i relation till gentrifiering, en aspekt av boendet som tidigare varit tämligen utforskad i relation till trångboddhet. Ytterligare ett sätt att utforska trångboddhetsfenomenet var att relatera den traditionella trångboddheten till upplevd trångboddhet. När den traditionella trångboddheten undersöks i relation till nutida fenomen som gentrifiering och upplevd trångboddhet utforskas fenomenet både som en brist på utrymme enligt den traditionella maktresursansatsen, samtidigt som relativt nya välfärdspolitiska fenomen som upplevelsen av boendet samt bostadens läge beaktas.

Den dialektiska forskningsprocessen kan liknas vid vad Mills (1997, s. 187, 197–198) i *Den sociologiska visionen* beskriver som att släppa tankarna på empiriska frågeställningar och skifta perspektiv för att på så sätt kunna få en ny helhetssyn på samhället. Konkret innebär det att arkivet behöver struktureras om, att till exempel plocka ut enskilda bitar som sätts i relation till tidigare orelaterade bitar, varpå nya dimensioner framträder.

Studien om trångboddhetsnormens uppkomst och förändring visade hur bostadspolitiken ändrade inriktning under 50 år. En dimension som blev tydlig när den senaste trångboddhetsnormen relaterades till fenomen som bostadsområdets status, är att politiken har ändrat inriktning även under senare år. De två studierna som baseras på enkätmaterial använder dels trångboddhetsnormen som ett mått på trångboddhet, men de utforskar även upplevd trångboddhet samt trångboddhet som plats- och socioekonomiskt bundna. Avhandlingens teoretiska inramning, *governmentality*-teorin, är också genererad från otaliga empiriska studier. På grund av sin induktiva natur kan teorin användas för att tolka och förstå generella mönster som inte alltid träder fram i enskilda studier (Miller & Rose, 2008, s. 8). De skilda metoderna, tillsammans med de olika utgångspunkterna för studierna, kan därför förstås mot bakgrund av att de har genererat en förståelse för bostadens roll i människors liv och i politiken (samt hur dessa dimensioner samspelar).

I början av kapitlet beskrev jag två utgångspunkter för sociologisk välfärdsforskning, *maktresursansatsen* som studerar hur resurser fördelas mellan olika samhällsgrupper, och *kritiska välfärdsstudier*, som problematiserar vedertagna utgångspunkter för hur välfärd fördelas mellan olika grupper. De två traditionerna knyter an till de olika metodologiska traditioner som används för att utforska trångboddhetsfenomenet. Metodarbetet framställs därför med utgångspunkt i de vetenskapliga traditioner som har spelat en viktig roll under forskningsprocessen.

4. Forskningsbakgrund

Trångboddhet har främst studerats av socialpsykologer och inom medicinsk forskning. Den socialpsykologiska forskningen har studerat sambanden mellan trångboddhet och psykisk ohälsa (Evans, Lercher, & Kofler, 2002; Evans, Palsane, Lepore, & Martin, 1989) och den medicinska forskningen har studerat trångboddhetens negativa konsekvenser för hälsan (Barker, Coggon, Osmond & Wickham, 1990; Gove, Hughes & Galle, 1979). Resultat från dessa forskningstraditioner diskuteras i studie (II) och (III). Varken den socialpsykologiska eller den medicinska forskningen problematiserar trångboddheten ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv. Därför analyserar jag trångboddhetens *politiska*, *subjektiva* och *platsbundna* dimensioner med hjälp av studier från flera olika discipliner och forskningsfält, till exempel sociologisk urbanforskning, statsvetenskaplig bostadsforskning, kultur-geografisk forskning om bostadsområden och genusforskning om hemmets betydelse.

En intressant aspekt av trångboddhetsnormen är att den utgör ett exempel på hur högst privata angelägenheter, som vilka vi bor och delar sovrum med, görs till offentlig bostadspolitik. En av de mest välkända och använda sociologiska teorierna om relationen mellan det ”privata” och det ”offentliga” är Jürgen Habermas offentlighetsteori. Boendet placerar Habermas tillsammans med familjen i det allra mest privata, den så kallade intimsfären, en sfär som inte bör sammanblandas med det offentliga (Habermas, 1998, s. 132–133). Enligt teorin upprätthålls relationen mellan det privata och det offentliga av vad Habermas benämner som ”den borgerliga offentligheten”, vilken har en förmedlande roll mellan privatsfären och den offentliga sfären (Franzén & Sandstedt, (1981/1993), s. 107–108). Den borgerliga offentligheten underminerades dock genom framväxten av det moderna samhället under slutet av 1800-talet, en utveckling som Habermas (1998, s. 124–125) beskriver som ett förstatligande av privatsfären och ett privatiserande av det offentliga. I praktiken innebär detta att de olika sfärerna sammanblandas, vilket urholkar den borgerliga offentlighetens kraft. Habermas teori är välanvänd bland sociologer men den har även fått utstå mycket kritik, framförallt från feministiskt håll. Till exempel lyfter Benhabib (1992, s. 90–91) fram att det aldrig kan finnas en tydlig gräns för vad offentligheten kan eller bör innefatta, särskilt som Habermas gräns tenderar att utesluta grupper som historiskt har varit dåligt representerade i offentligheten.

Inom bostadsforskningen motsvaras uppdelningen mellan det privata och det offentliga av uppdelningen ”hem” och ”hus”. Hus omfattar bostadens offentliga och materiella sidor och hem omfattar de privata, emotionella och subjektiva aspekterna av boendet. Bostadsforskningen har främst studerat bostadspolitiken (hus) men knappast hemmets privata sidor (hem). Syftet med distinktionen är att poängtera att forskning om bostäder i allt för stor utsträckning exkluderar subjektiva aspekter som upplevelsen av boendet (Clapham, 2005, s. 117–153) eller hur bostadsproblem konstrueras och förändras över tid (Kemeny, 1992, s. 30–33). Jag har hämtat inspiration från några närliggande forskningsområden som på olika sätt analyserar hemmets privata dimensioner, bland annat genusforskning och vardagslivsforskning. Dessa har på olika sätt sammanförts med den bostadspolitiska forskningen i artiklarna I, II och III och beskrivs i den följande forskningsgenomgången.

Trångboddhetsnormer och deras användningsområden

Det finns ingen lagstadgad rättighet till bostad som det gör till vård, skola och omsorg. Rätten till bostad har istället utformats som generella riktlinjer för byggande, vars mål har varit att öka bostadsstandarden för hela befolkningen (Bengtsson, 2001b, s. 60). Bengtsson (2001a, s. 264–265) tolkar rätten till bostad med hjälp av Marshalls (1964/1949) teori om ”sociala rättigheter”. Innebörden är att samhället, men inte varje enskild individ, kan förvänta sig att staten underlättar för befolkningen att få tillgång till bostäder av god kvalitet. Därmed kan bostadspolitik definieras som ”åtgärder från statens /.../ sida med ett huvudsakligt syfte att påverka bostadsbyggande eller boende” (Karlberg, 1989, s. 9). Åtgärderna kan vara av vitt skilda slag, till exempel familjepolitiska eller skattepolitiska (Boverket, 2007, s. 9–12).

Ett av bostadspolitikens främsta syften är att underlätta även för hushåll med små inkomster på bostadsmarknaden (Bengtsson, 2001b, s. 60–64). Bostadsbehov är således hushållens preferenser i relation till deras betalningsförmåga, efter statens korrigering av marknaden. Korrigeringen innebär att staten med olika styrmedel väger upp för bostadstagarnas underläge på bostadsmarknaden gentemot hyresvärdar och byggföretag (Bengtsson, 1995, s. 34–35). Denna balansgång, där bostaden samtidigt har statusen av en allmän rättighet och en marknadsvare, har lett till att bostadspolitiken inom traditionell välfärdsforskning brukar kallas för ”välfärdsstatens vacklande pelare” (Torgersen, 1987).⁸

Även rättigheten att *inte* bo trångt följer tolkningen av boendet som social rättighet, det vill säga som samhälleligt övergripande mål snarare än en individuell rättighet (Bengtsson, 2001b, s. 78–79). Den senaste trångbodd-

⁸ För svensk forskning om statens interventioner på bostadsmarknaden, se till exempel Bengtsson, (1995) och Christophers, (2013).

hetsnormen har flera syften. Den ska dels fungera som ett riktmärke för kommunernas bostadsplanering, men även som ett mått på den bostadsstandard som bostadstagarna bör kunna förvänta sig. Dessutom var den ursprungligen tänkt att fungera som en riktlinje vid bostadsförmedling och som en vägledning för berättigande till bostadsbidrag (SOU 1986:5 s. 46).

Generella välfärdsformuleringar som trångboddhetsnormen är ett exempel på är enligt Fraser, (2003, s. 97–103) ”tunna behov”. Det innebär att de inte säger särskilt mycket vare sig om människors faktiska behov eller om vilka grupper som framställs som i behov av hjälp. Forskningens roll är att undersöka vilka grupper som framställs som i behov av samhällets stöd, samt vilka problem som den generella välfärden ska lösa. Bostadspolitiska välfärdsaspekter är svårstuderade fenomen då det är via bostadsmarknaden som medborgarna ska hitta en bostad. Genom att studera politiska dokument går det dock att studera vilket bostadsansvar staten har gentemot medborgarna och vilka skyldigheter de boende själva har.

Trångboddhetsnormer har spelat en viktig roll i den svenska bostadspolitikens historia. De statliga trångboddhetsnormer som formulerats vid tre olika tidpunkter hänger dessutom ihop med stora bostadspolitiska program. Den första svenska trångboddhetsnormen (se Tabell 1) formulerades i mitten av 1940-talet. Bostadspolitikens främsta syfte var under många år ”att genom statliga stödåtgärder befördra bostadsförhållandenas förbättring” (SOU 1945:63, s. 348). Vidare preciserades att den ”allmänna bostadstandarden bör höjas, dels vad beträffar utrymmet, men även vad beträffar utrustningen” (Prop. 1946:279, s. 42).⁹ Därför var trångboddhetsnormen ett viktigt riktmärke för bostadsproduktionen vid den här tidpunkten (Bengtsson, 2013, s. 131–139). För att säkerställa kvaliteten och storleken på de bostäder som byggdes erbjöds både privata och allmännyttiga byggherrar förmånliga lån via statens byggnadslånebyrå. Lånen beviljades enbart till byggnation av bostäder som uppfyllde normkrav med avseende på storlek, standard och utrustning (Roos & Gelotte, 2004, s. 9).

⁹ De bostadspolitiska riktlinjerna blev långvariga och anses fortfarande gälla i den sista stora bostadspropositionen 1986 (Prop. 1986/87:48, s. 10).

Tabell 1. Statliga riktlinjer för trångboddhet

Norm 1: 1946*	Högst två personer per rum. Dessutom ska det finnas ett kök.
Norm 2: 1967*	Högst två personer per rum. Dessutom ska det finnas ett kök och ett vardagsrum.
Norm 3: 1986*	Samtliga hushållsmedlemmar (inklusive barn) ska ha eget sovrum, förutom makar och partners som ska dela. Dessutom ska det finnas ett kök och ett vardagsrum.
Socialstyrelsens norm: 2013	Partners och barn kan dela sovrum, efter hand som barnen blir äldre bör behovet av eget rum beaktas. Dessutom ska det finnas ett kök och ett vardagsrum.

*Årtalet anger det år som normerna togs upp i propositioner

Trots att byggtakten ökade under efterkrigstiden rådde det fortfarande en utbredd bostadsbrist. Under mitten av 1960-talet kom bostadsproduktionen igång på allvar genom byggandet av det så kallade miljonprogrammet. Under loppet av tio år byggdes en miljon bostäder i hela landet, både flerbostadshus och småhus (Hall & Vidén, 2005). Den andra trångboddhetsnormen formulerades under denna händelserika tidsperiod och motiverades av att den svenska befolkningen (i själva verket barnfamiljerna) efterfrågade större bostäder (SOU 1965:32, s. 395–418).

Den senaste trångboddhetsnormen, norm 3, diskuterades för första gången under mitten av 1970-talet (SOU 1975:51). Vid denna tidpunkt fanns det ett överskott av lägenheter då många av miljonprogrammets bostäder stod tomma. I början av 1980-talet tillsattes en stor bostadspolitisk utredning som gick under namnet *Bostadskommittén* (SOU 1984:36), och återigen aktualiserades en eventuell höjning av rådande minimistandard. Den tredje trångboddhetsnormen formulerades således under en (retrospektivt) kort period av bostadsöverskott i landet (Boverket, 2007, s. 80). I den stora proposition (Prop. 1986/87:48, s. 50) som utkom efter Bostadskommitténs stora utredning betonades särskilt barnens rätt till ett eget rum. För att säkerställa att barnfamiljerna skulle ha råd att efterfråga bostäder som var så stora att varje barn hade möjlighet att få ett eget rum, kopplades även norm 3 till bostadsbidraget.

Bostadsbidragets koppling till trångboddhetsnorm 3 är paradoxalt. För det första finns det ingen kontroll över huruvida mottagaren konsumerar just bostad för dessa pengar. För det andra får bostadsbidragmottagaren inte konsumera för mycket bostad. Det senare beror på en inskränkning i form av en ytrestriktion som genomfördes 1997. Till exempel får ett trångbott hushåll med ett barn inte bo i en trerumslägenhet som är större än 80 m², med två barn är den tillåtna ytan 100 m², o.s.v. För hushåll med låga inkomster som bor trångt enligt trångboddhetsnorm 3, men på större bostadsyta än den angivna, betalas inget bidrag ut, oavsett hur få rum bostaden har. Tidigare forskning har dock visat att ytrestriktionen lett till ökad trångboddhet bland ensamstående med barn (Enström Öst, 2010, 2014). Bakgrunden till inskränningen var att andelen bostadsbidragstagare ökade från 8,7 procent till

18,4 procent mellan 1990 och 1994, en kostnadsökning motsvarande 3,3 miljarder kronor årligen (Enström Öst, 2006, s. 9).

Bostadsbidraget är tillsammans med socialbidraget, de enda bidragen som riktar sig enbart till individer och hushåll med små ekonomiska resurser. Även möjligheten att erhålla ekonomiskt bistånd via socialtjänsten har trångboddhet som en bedömningsgrund. Enligt Socialstyrelsens riktlinjer för trångboddhet kan små barn dela rum (se Tabell 1). Efter hand som barnen blir äldre kan hänsyn tas till att syskon inte ska behöva dela rum (SOSFS, 2013:1). Det är dock upp till varje kommun att avgöra i vilka situationer som ett utökat ekonomiskt bistånd är befogat eller inte.

Trångboddhetsnormer används även som ett kvantitativt mått på låg boendestandard i forskningssammanhang och av myndigheter. Utgångspunkten är att trångboddhet utgör ett problem för de individer som bor i trångbodda hushåll. Dessutom används trångboddhetsmått även som indikatorer på social exkludering (Boverket, 2015, s. 14; Eurostat, 2010a) och för att jämföra bostadsstandarden i olika länder (Eurostat, 2010b).

Under senare år har användandet av trångboddhetsnormer även kritiserats. Å ena sidan uttalar sig trångbodda barnfamiljer i medier om att trångboddhetsnormen upplevs som provocerande, och att det istället är *upplevelsen* av boendesituationen som bör avgöra om ett hushåll är trångbott eller inte (Bøe, 2008, Tendens, P1 2014). Å andra sidan bedöms inte alla bostadstagare vara kompetenta att själva avgöra om de är trångbodda. I en nyhetsartikel om barnfattigdom beskrivs ett domsslut om utökat ekonomiskt bistånd till en tidigare trångbodd barnfamilj som ungas ”rätt till en egen plats att tjura” (Svanborg Sjövall, 2012). En annan kritik som riktats mot normen är att den inte hängit med i samhällsutvecklingen. Den demografiska sammansättningen har förändrats och dessutom tar inte normen hänsyn till ytan på bostäderna (Boplats Göteborg, 2015).

Hemmet, staden och vardagslivet

Utöver den bostadspolitiska forskningen har även forskning om utopiska dimensioner av hemmet, forskning om bostadsområden samt forskning om människors erfarenheter av bostaden och bostadsområdet varit centrala för mitt utforskande av trångboddhet. Därför presenteras den tidigare forskningen enligt tre olika indelningar, i syfte att förenkla framställningen. Indelningen utgår från Blunts och Dowlings (2006, s. 1–31) antagande att boendet består av många tolkningslager eller dimensioner. Det första lagret är den mest abstraherade nivån och det belyser hur idéer och idealbilder av det goda hemmet avspeglas och skapas i politiken. Det andra tolkningslagret relaterar urbana fenomen som bostadsområdets status och identitet till det bostadspolitiska fenomenet trångboddhet. Det tredje tolkningslagret belyser att hemmet är en upplevelse och en av vardagslivets mest betydelsefulla

platser. De tre abstraktionsnivåerna återfinns under rubrikerna: *Det goda hemmet*, *Hemmet i staden* samt *Hemmet och vardagslivet*.

Det goda hemmet

Det första tolkningslagret innefattar analyser av hur utopier om det goda hemmet framställs och uppmuntras i politiken. Det som avses är de föreställningar och ideal som hemmet representerar vid olika tidpunkter, ideal som är intimt kopplade till föreställningar om kön och familj. Under arbetet med studie I var det uppenbart att föreställningar om det goda hemmet användes flitigt i de statliga offentliga utredningarna under 1930- och 40-talen. Barnen skulle ha rätt till att få växa upp i sunda hem för att kunna bli moraliskt tillförlitliga medborgare som vuxna. Det ansågs demoraliserande att barnfamiljerna inhyste inneboende och att vuxna och barn sov i samma rum. Därför gick det att motivera att staten styrde inriktningen av nybyggnationen mot billiga och rymliga bostäder till befolkningen. Kvinnans, barnens och familjens symboliskt viktiga koppling till hemmet har påtalats många gånger i forskningen (Franzén & Sandstedt, 1981/1993; Hirdman, 1989/2010).

När trångboddhetsnorm 2 och 3 formulerades var föreställningarna om det goda hemmet betydligt mer nedtonade. Istället betonades tekniska och ekonomiska aspekter. Det finns dock sentida exempel på hur det goda hemmet presenteras i statliga utredningar. Genom att betona gemenskapen mellan par som lever under äktenskapslika former i samma ”hem” legitimerades samboförhållandet som en juridisk enhet under den så kallade samboutredningen 1999 C. Andersson (2011, s. 138–141). Vidare belyser genusforskningen tidigare oreflekterade och dolda konstruktioner av hemmet och problematiserar hur det länge har essentialiserats som en trygg och ombonad plats, en ”kvinnlig sfär”. Således tillskrevs hemmet vardagliga, känslomässiga och kroppsliga värden (De Beauvoir, 1949/2002).

Under 1970-talet synliggjordes att hemmet är en plats för obetalt hemarbete samt att det även kunde vara en plats för förtryck och våld. Sedan denna första våg av feministisk kritik har hemmets betydelse problematiserats och diskuterats i relation till nationell tillhörighet (Mohanty, 2006) och queert identitetsskapande (Pink, 2004), för att nämna några olika perspektiv. Det råder ingen enighet inom forskningen om föreställningar av hemmet enbart är förtryckande eller om de även kan inrymma emancipatoriska tolkningar (G. Rose, 1993, s. 53–55). Mohanty (2006) noterar till exempel att begreppet hem är problematiskt då det alltid innebär exkludering av de som inte tillhör hemmet, medan hooks (1990) och Young (2000, s. 68) påpekar att hemmet kan fungera som en plats för motstånd mot förtryck då det fungerar som en trygg bas. Dessa perspektiv lyfts emellertid sällan fram i den traditionella bostadsforskningen. Genusforskningen har bidragit med viktiga insikter som framförallt behandlas i studie I. Till exempel aktuali-

seras frågan om vilka dimensioner av privatlivet som den offentliga bostadspolitiken tar upp och hur dessa dimensioner framställs.

Hemmet i staden

Det andra tolkningslagret avspeglar hur den traditionella välfärdsindikatorn, trångboddhetsnorm 3, kan förstås i relation till bostadsområdets betydelse. Bostadsområden tenderar att bli allt mer differentierade och därmed bärare av stigmatiserande eller glorifierande diskurser (Clapham, 2005, s. 156). Därför kan bostadsområdet vara avgörande för människors position i samhället. Med tiden har bostadsområden även i större utsträckning blivit en offentlig angelägenhet och därmed föremål för politiska åtgärder. Det kan därför vara intressant att relatera detta relativt nya fenomen till dimensioner som belyser hemmet, till exempel trångboddhet. Genom att studera trångboddhet i två olika stadsmiljöer, ett ”utsatt” och ett ”gentrifierat” område, belyses nya aspekter, framförallt av boendet men även av bostadsområdet (se artikel II).

Det finns gott om studier som analyserar hur social ojämlikhet avspeglar sig i det urbana landskapet, så kallad segregationsforskning. Segregationsforskningen introducerades i Sverige redan under 1970-talet, då med fokus på ålder och socioekonomisk segregation. Sedan 1990-talet är det framförallt den etniska segregationen som uppmärksammas, även om denna i regel sammanfaller med social och ekonomisk segregation (SOU 1997:118). Molina (1997) betraktar det segregerade samhället som en förlängning av välfärdsstatens folkhemspolitik och beskriver miljonprogrammets bostadsområden som rasifierade. Innebörden är att föreställningar om kulturella skillnader står i relation till det föreställt svenska. Dessutom uppmärksammas att det sker diskriminering vid förmedling/tilldelning av bostäder till vissa av miljonprogrammets bostadsområden. Flera studier har visat att utrikesfödda svenskar sedan slutet av 1970-talet har hänvisats till de delar av miljonprogramsbestånden som har visat sig vara svåruthyrda (Molina, 1997; Popoola, 2007; Ramberg, 1997). Forskningen har även visat hur miljonprogrammets förorter kontinuerligt stigmatiseras medialt (Molina, 2000; Zintchenko, 1997). Sammantaget har dessa omständigheter bidragit till myntandet av begreppet ”utsatta områden”.

Under senare år har forskningen om de så kallade ”utsatta” förortsområdena kompletterats med forskning om majoritetsbefolkningens bostadsvanor. Studier av registerdata har visat att den svenskfödda majoritetsbefolkningens flyttmönster är avgörande för segregationsmönstren. Främst fann forskarna ett undvikande-beteende, det vill säga, den svenskfödda befolkningen väljer bort bostadsområden där det bor många utrikesfödda (R. Andersson, 2013; Bråmås, 2006). Kvalitativ intervjuforskning har fördjupat flyttmönsterforskningen och visat att föreställningar om ”lugn och ro” samt ”ordning och reda” är avgörande för arbetar- och medelklassens val av bo-

stadsområde. Dessa egenskaper anses finnas i det egna bostadsområdet men antas inte finnas i de områden som respondenterna benämner som ”in-vandrartäta” (Hübinette & Hyltén-Cavallius, 2014; Rodenstedt, 2014). Vidare visar Rodenstedts (2014, s. 124) forskning att trångboddhet är ett fenomen som förknippas med etnisk segregation tillsammans med till exempel brottslighet och arbetslöshet. Därför är det hög tid att även tala om trångboddhet i attraktiva storstadsområden.

Under senare år har trångboddheten även ökat i attraktiva innerstadsområden, framförallt i Stockholms innerstad. Kvalitativ forskning har visat att innerstadsboendet är en stark symbol för klassresan (Lundström, 2007, s. 150–151). En forskningstradition inom vilken bostadsområdets status studeras är gentrifieringsforskningen som presenterades i inledningskapitlet. Gentrifieringsanalyser betonar både socioekonomisk uppgradering, men även kvalitativa aspekter över vad som händer med områdets atmosfär när de nya invånarna flyttar in. Lilja (2011, s. 168) beskriver olika stadier i gentrifieringsprocessen med hjälp av tre stockholmskvarter. Den innerstadsdel som undersöks i avhandlingen befinner sig i en gentrifieringsfas som kännetecknas av att både privatpersoner och staden rustar upp området med stigande fastighetspriser till följd.

Hemmet och vardagslivet

Clapham (2005, s. 123) framhåller att objektiva, politiskt definierade standarder reflekterar politiska målsättningar. Dessa kan dock inte ersätta eller egentligen mäta den mening hushållen tillskriver sitt hem. Traditionella välfärdspolitiska indikatorer som trångboddhet relateras förvånansvärt sällan till vardagslivets dimensioner (Clapham, 2005, s. 118; King, 2009). Blunts och Dowlings (2006, s. 1–31) tredje tolkningslager av hemmet som en plats där vardagslivet utspelas är ett bra komplement som kan synliggöra trångboddhetens vardagslivsaspekter.

Vardagslivet utgörs av de repetitiva göromål som vi utför dagligen, ofta utan att vi reflekterar särskilt mycket över dem. Då många av dessa göromål, till exempel att sova och äta, ofta utförs i hemmet har hemmet beskrivits som en av vardagslivets viktigaste arenor (Felski, 1999, s. 15–23). I inledningen beskrevs med hjälp av ett citat att trångboddheten kan påverka både sömnen och rutinerna kring ätandet negativt. Därför är trångboddhetens vardagslivsdimensioner värda att uppmärksammas. Den fysiska utformningen av bostaden bör därför utforskas i relation till hur den upplevs (se artikel III).

Hemmet har beskrivits som en fast plats för sociala relationer och för föremål som är betydelsefulla för oss (Easthope, 2004). De materiella vardagsdimensionerna kring hemmet har undersökts inom konsumtionsforskningen (Corrigan, 1997, s. 96–114; Fuentes, 2011). Inom denna forskningstradition betraktas konsumtion som en vardaglig aktivitet som bidrar till skapandet och upprätthållandet av vår identitet.

Hemmet tillskrivs mening genom att det relateras till omgivningen, men även till självet (Petridou, 2001, s. 88). Fuentes (2011, 137) visar vidare att hemmet fungerar som en länk mellan individen, staden och olika gemenskaper. I studie III undersöks hur traditionella välfärdsfaktorer som till exempel bostadens standard och underhåll hänger ihop med den upplevda trivseln och tryggheten i hemmet och bostadsområdet. I analysen framgår det att upplevelsen av bostadens standard, skötsel och planlösning sammanfaller med den upplevda tryggheten i bostaden, något som synliggör samspelet mellan subjektiva och materiella aspekter av hemmet.

Inom urbanforskningen finns det en hel del forskning om vardagslivets olika dimensioner. Exempelvis studeras pendling till och från arbetet (Waldo, 2003, Gustafson 2009) och skolval i relation till segregation (Johansson & Hammarén, 2010; Lindbäck & Sernhede, 2012). Det finns även forskning som analyserar bostadsområdets betydelse för vardagslivet. Till exempel utforskar Lilja (1999, 2002) ”livet mellan husen”. Syftet är att studera invånarnas upplevelse av sina bostadsområden ur ett fenomenologiskt perspektiv. Bland annat studeras hur trygghet förhandlas fram i relation till miljonprogrammets arkitektur, samt hur mötesplatser i den offentliga miljön kan utgöra en viktig ersättning för gatans frånvaro. Ytterligare ett sätt att utforska stadens vardagsdimension representeras av Österbergs (2000) analys av stadsmiljön i Oslo. Österberg (2000) betonar särskilt att den byggda miljön både kan underlätta och försvåra för oss att utföra våra dagliga aktiviteter, beroende på vilket syfte vi har med våra aktiviteter.

Sammanfattningsvis har det här kapitlet översiktligt beskrivit den forskning som legat till grund för mitt utforskande av trångboddhetsfenomenet. Utforskandet belyser både privata och offentliga dimensioner av boendet, inom ramen för en bostadspolitisk kontext som genomgått stora förändringar sedan trångboddhet formulerades som en politisk fråga under 1930- och 40-talen.

5. Styrning och boendemoral

Trångboddhet kan skildras som ett positivt livsstilsboende eller som en problematisk boendesituation. För att förstå hur så vitt skilda framställningar är möjliga belyser detta kapitel avhandlingens problemområde från ett *governmentality*-perspektiv. Syftet är att lyfta in trångboddheten i en teoretisk ram som förmår problematisera såväl politisk styrning som individuella boendeval och vardagslivserfarenheter. Att studera bostadspolitik med hjälp av *governmentality*-teorin innebär att två oskiljaktiga dimensioner studeras, *styrning (govern)* och *idéer (mentality)* (Lemke, 2001, s. 191). Det handlar om hur och vem eller vilka som styr samhället samt vilken kunskap som bidrar till hur styrningen utformas. Teorin erbjuder ett ramverk för att analysera hur välfärdsstaten uppkommit och hur styrningen förändras över tid. De två dimensionerna diskuteras genom att belysa hur de moraliska argumenten kring boende och trångboddhet har förändrats över tid inom bostadspolitik. För att belysa dagens boendemoral relateras nutida boendebeskrivningar avslutningsvis till en diskussion om två olika typer av trångboddhet.

Moral definierades i inledningen som vedertagna värderande regler för önskvärda beteenden. Vad som är moraliskt riktigt kan variera mellan olika samhällen och förändras över tid (Hitlin & Vaisey, 2010, s. 5–6). God boendemoral definieras därför som önskvärda och goda beteenden i boendesituationen. Sociologer har tolkat moralens funktion i samhället och dess koppling till politikens inriktning på olika sätt. En av de första sociologerna som diskuterade förhållandet mellan moral och politik var Durkheim. Enligt Durkheim (1984/1893, s. 331) är moralen en positiv kraft som tillsammans med offentliga lagar upprätthåller gemenskapen (solidariteten) i samhället. Jacobsson (2006) utvecklar Durkheims tankegång och poängterar att politiken och moralen kan förstås som två parallella krafter som tillsammans utgör ett normsystem för hur befolkningen ska bete sig. Moralreglerna håller således ihop samhället och det sociala livet, medan politiken och staten står för de rättsliga sanktionerna. Foucault (2007, s. 93–105) uppmärksammar att moral även är konsten att styra över sig själv. Moral innefattar vad som är rätt att göra, men det handlar även om självuppfyllelse, det vill säga att leva ett fritt liv efter egna regler för att upprätthålla sin identitet. För att skapa dessa moraliska ramverk förhåller sig individen till flera moraliska koder.

Därmed används de moraliska ramverken även för självuppfyllande ändamål (Taylor 1989, p. 14).

Hur bostadsförhållandena blev ett problem

De svenska boendeförhållandena diskuterades och beskrevs offentligt under många decennier innan den svenska välfärdspolitiken byggdes upp. Ett sätt att sociologiskt beskriva hur boendet togs upp på den politiska agendan är genom utforskandet av ”den sociala frågan”. Befolkningens levnadsvanor diskuterades redan under 1800-talets första hälft. Fenomen som tidigare inte diskuterats då de tillhört privatlivet skildras nu som problem för hela, eller delar av befolkningen. Den sociala frågan var därmed ett sätt att tala om privata problem som samhällsproblem (Wisselgren 2000, s. 28–47).

Diskussionerna skedde i en kollektiv sfär mellan det privata och det offentliga. Levnadsförhållandena bland de mindre bemedlade invånarna i samhället skildrades i början skönlitterärt av filantroper och läkare som åkte runt i landet på ”upptäcktsresor” (Wisselgren, 2000, s. 162). Med tiden ersattes skildringarna med konkreta problembeskrivningar som behövde lösas med offentliga åtgärder. Problem som handlade om boendeförhållanden gick under benämningen ”bostadsfrågan”, vilken var en del av den sociala frågan (Wisselgren 2000, s. 14). Främst uppmärksammades fenomen som upplevdes som hotfulla, till exempel sjukdomsspridning, missbruk och brottslighet (Wisselgren, 2000, s. 33).

Det var inte bara i Sverige som den sociala frågan väcktes. Osborne & Rose (1997, s. 87) beskriver framväxten av den sociala frågan i västvärlden som ett nytt ”tankerum” som blev tillgängligt genom ett alltmer omfattande insamlande av och användande av statistisk information (Osborne & Rose, 1997, s. 87). Genom noggrann dokumentation av till exempel sjukdomsutbrott och brottslighet gick det för första gången att få övergripande kunskap om olika hot och faror som kunde drabba befolkningen. Regelbunden statistikproduktion möjliggjorde således att populationen kunde övervakas och styras.¹⁰ Det blev även möjligt att övervaka olika undergrupper i befolkningen. Till exempel var risken att drabbas av sjukdomar större för vissa befolkningsgrupper än för andra.¹¹

Låg bostadsstandard i allmänhet och trångboddhet i synnerhet var svåra samhällsproblem som diskuterades flitigt i Sverige (Wisselgren 2000). För att få en överblick över den svenska befolkningens boendesituation (bland annat trångboddhetens utbredning) genomfördes en Folk- och bostadsräkning 1912–14 (Bengtsson, 1991, s. 62). Tidigare privata och delvis okända

¹⁰ Tidigare var det främst familjen som det offentliga styrde över (Foucault, 2007, s. 62, 103).

¹¹ Risken att drabbas av sjukdomar var betydligt högre för stadsbor än för landsbygdsbor (Foucault 2007, 62).

aspekter av de svenska hemmen blev därmed offentlig kunskap. Det gick till exempel att konstatera att svenskarnas bostadsstandard var bland de lägsta i Europa. Befolkningens levnadsvanor blev genom befolkningsstatistiken (och även den allt mer avancerade medicinska vetenskapen) möjliga att övervaka och styra (Miller & Rose, 2008, s. 86; Osborne & Rose, 1997, s. 90). Med andra ord blev den sociala frågan allt mer institutionaliserad och dess problemområden – befolkningens hälso-, boende- och levnadsvanor – upp-gick i de offentliga åtagandena. Till exempel grundades Socialstyrelsen 1913 och Socialdepartementet 1920 (Wisselgren, 2000, s. 33–35).

Styrningen av boendet under välfärdsstatens uppbyggnadsår

”Bostadsfrågan” blev på allvar upptagen i den offentliga politiken mellan 1935 och 1945.¹² Den statliga bostadspolitiken som nu växer fram är ett resultat av de omfattande diskussioner som rymdes inom den sociala frågan. De läkare och arkitekter som var engagerade i arbetet med att synliggöra de undermåliga bostadsförhållandena får en fortsatt viktig roll inom den offentliga politiken. De kommer att kallas för ”sociala ingenjörer” och deras uppgift är att utforma offentliga åtgärder och standarder som ska lösa de nyupptäckta samhällsproblemen (Hirdman, 1989/2010, s. 11–13).¹³

Habermas (1998, s. 91–92) påpekar att samhällsmoralen spelade en viktig roll för framväxten av den sociala frågan och dess efterföljande politik. Främst diskuteras sjukdomsspridning, hygienproblem och sexuellt avvikande beteende, vilka samtliga i stor utsträckning anses vara en konsekvens av låg boendemoral och trångboddhet (Myrdal & Myrdal, 1934, s. 141, 231–237; SOU 1935:49, s. 75; Nordström, 1984/1938). Myrdal och Myrdal (s. 141–142) poängterar att trångboddheten inte enbart var ofrivillig då det även fanns frivilligt trångbodda som prioriterade att spendera sina inkomster på omoraliskt uteliv istället för ett bra boende. Därför var det viktigt att från politiskt håll bekämpa både den frivilliga och den ofrivilliga trångboddheten, att förbättra boendemoralen var således en politisk angelägenhet.

Vilka metoder använde staten för att minska trångboddheten och därigenom förbättra boendemoralen? I Storbritannien kriminaliserades trångboddheten 1933 genom en så kallad *overcrowding act*. Det blev därmed olagligt att vara trångbodd (SOU 1945:63, s. 230). I Sverige kriminaliserades inte trångboddheten trots att många av de problem som uppmärksammades i

¹² Före 1935 gjordes offentliga punktinsatser, till exempel utbetalades statliga medel till byggprojekt för mindre bemedlade arbetare (Boverket, 2008b, s. 10).

¹³ Hirdman (1989/2010, s. 16) beskriver hur det privata görs offentligt, med hjälp av ett citat från en av de statliga utredningarna från slutet av 1930-talet, nämligen som ett ”tillrättalagande av vardagen”.

samhället tolkades som tecken på låg boendemoral och som ett resultat av just trångboddhet (jfr, Miller & Rose, 2008, s. 86). För att komma tillrätta med omoralen betonades i stället att befolkningen behövde utbildning och kunskap, snarare än bestraffning och lagstiftning. Upplysning och utbildning blev därför de främsta problemlösningsmetoderna (Foucault, 1987). Främst var det barnens hälsa och välfärd som behövde skyddas genom offentliga åtgärder (se till exempel: SOU 1935:49, Myrdal & Myrdal, 1934, s. 233–234).

En av de viktigaste standardhöjande åtgärderna var att öka tillgången på större bostäder (se artikel I). Denna åtgärd ansågs dock inte tillräcklig. Befolkningen behövde även upplysas och undervisas i konsten att bo på rätt sätt (Björkman, 2007a). För att höja boendemoralen i samhället genomfördes bostadsinspektioner i Sverige mellan 1906 och 1966 (Björkman, 2011, s. 337). Utbildningen sköttes av så kallade bostadsinspektriser vars uppgift var att undersöka hur befolkningen bodde, samt att utbilda dem i goda bostadsvanor. Inspektionerna bestod av hembesök som syftade till att upplysa husmödrarna om hur de skulle upprätthålla det goda boendet. Det var således husmödrarnas uppgift att föra kunskapen vidare till sina barn och män för att därmed skapa goda boendevanor hos hela befolkningen (Björkman, 2011). Det hände även att familjer som inte bodde på rätt sätt avhystes från sina bostäder, även om det var ovanligt (Björkman, 2011). Utöver dessa ingripanden har det funnits få bestraffande inslag till följd av bostadsinspektionen.

Under mitten av 1940-talet formuleras även den första trångboddhetsnormen (se Tabell 1) – en byggnorm som blev vägledande för bostadsproduktionen under efterkrigstiden. Trångboddhetsnormen syftade dessutom till att fungera som ett normerande riktmärke för befolkningen och förmedlade därmed ett ideal om det goda boendet (se artikel I).

Under efterkrigstiden började kvinnorna förvärvsarbete i större utsträckning och de spenderade därför mindre tid i hemmen än tidigare. Hemmets betydelse för vardagslivets organisering var dock en fortsatt viktig fråga och den statliga inblandningen i utformandet av de svenska hemmen var fortsatt stor. De negativa konsekvenserna som trångboddheten befarades medföra, till exempel incest och prostitution, visade sig dock inte stämma. Björkman (2007b, s. 113–114) finner inga anteckningar om vare sig prostitution eller incest i bostadsinspektionens protokoll.¹⁴ De sexualmoraliska argumenten försvinner också succesivt som motivering för en högre boendestandard.

Studierna och interventionerna i hemmet handlar under efterkrigstiden istället i stor utsträckning om den arkitektoniska utformningen, som uppmärksammas på ett vetenskapligt sätt. Hemmets forskningsinstitut som bildades i mitten av 1940-talet genomförde noggranna studier och mätningar av hur kvinnorna (husmödrarna) arbetade i hemmet. Studierna av de arbetande

¹⁴ Senare forskning har inte heller lyckats belägga några samband mellan trångboddhet, ökad eller minskad sexlust, sexuell läggning eller otrohet (Edwards & Booth, 1977).

kropparna användes sedermera för att mejsla fram planlösningen till det goda hemmet. Inga detaljer lämnades åt slumpen – till exempel resulterade mätningarna i en standard för diskbänkens höjd samt var i bostaden städskåpet lämpligast skulle placeras (J. Eriksson, 2007).¹⁵ De offentliga insatser som gjordes för att förbättra de svenska hemmen under efterkrigstiden är väl undersökta av bland annat Ytrehus (2000, s. 167–169) och Hirdman (1989/2010).

Beskrivningarna av befolkningens låga boendemoral försvann i takt med att de bostäder som byggdes successivt blev större och mer funktionella. Befolkningen hade till slut lärt sig att bo på rätt sätt. Ett nytt inslag är att de ansvarstagande bostadstagarna involveras i processen att utforma framtidens bostäder (se artikel I). Ett illustrativt exempel på hur de sociala ingenjörerna såg på sin arbetsuppgift är hämtat från Åkermans utredning *Familjen som växte ur sitt hem*:

En dag satt en grupp, bestående av en arkitekt, med uppdrag att rita ett stort hyreshus med smålägenheter, en husmor, aktivt engagerad i socialt arbete, och en vetenskapsman, som särskilt ägnat sina forskningar åt det område som kallas familjesociologi, och resonerade om vilka riktlinjer, som borde följas, när man bygger bostäder för familjer. (Åkerman, 1941, s. 3)

Ovanstående exempel är fiktivt men ändå karakteristiskt då det visar hur arbetet med den framtida bostadsproduktionen borde gå till. Sociologen, husmodern och arkitekten resonerar från sin respektive erfarenhet om hur den framtida planslösningen ska se ut. När bostadsnormer diskuterades framställdes de ofta som ett resultat av människors önskningar – som översättningar av människors subjektivt upplevda behov till objektivt definierade bostadsnormer (J. Eriksson, 2007, s. 73; Holm, 1995, s. 154).

Sandström (1989, s. 134–156) betonar att sociologin var en viktig del av bostadsforskningen och bostadspolitiken under 1950- och 60-talen (se t.ex. Boalt, Holm, & Boalt, 1969).¹⁶ Ett exempel är de många bovaneundersökningar som genomfördes under den här tidsperioden. Undersökningarna låg till grund för införandet av nya bostadsstandarder och förändringar i de befintliga (Corrigan, 1997, s. 99). Intervjuerna i bovaneundersökningarna var ett sätt utvärdera bostadsplaneringens kvalitet. I denna bemärkelse ter sig kartläggningen av boendepreferenser inte bara som ett riktmärke för framtida planering, utan även som en kontinuerlig utvärdering av den tidigare. Därför vilade ansvaret tungt på arkitekterna att lyckas förse

¹⁵ För vidare läsning om Hemmets forskningsinstitut se Lövgren (1993).

¹⁶ Översättningen från det subjektivt upplevda till objektivt definierade standarder diskuteras även i en allmänsociologisk kontext. Titeln på sociologen Erik Allardts bok, *Att ha att älska att vara* (1975) sammanfattar väl de aspekter som välfärden ansågs omfatta, nämligen livskvalitet och materiell levnadsnivå (Allardt, 1975, s. 23–35).

konsumenterna med lagom stora och funktionsdugliga bostäder, samtidigt som boendemoralen skulle upprätthållas.

God boendemoral upprätthålls vid den här tidpunkten genom att främja de boendepreferenser bland befolkningen som anses passande att uppfylla. Arkitektens roll är således att skilja mellan lämpliga och mindre lämpliga önskemål (Kuchenbuch, 2010, s. 160–164). Eriksson (2007, s. 76) poängterar att önskemål om större bostäder bör uppfyllas. De boendes återkommande önskan om större förvaringsutrymme är däremot inte önskemål som bör standardiseras då det är onödigt att samla på sig saker som egentligen inte fyller någon funktion.

När bostadspolitiken blev ett problem

Under 1970- och 80-talen växte kritiken mot att likställa välfärd med materiell levnadsnivå. Både de ekonomiska och de ideologiska idéerna beträffande välfärdsstatens styrning ifrågasattes. Idékritiken mot det bostadspolitiska välfärdsprojektet kulminerade i och med färdigställandet av miljonprogrammet. Franzén och Sandstedt (1981/1993, s. 19–20) visar att kritiken mot miljonprogramsarkitekturen kom redan i slutet av 1960-talet vid färdigställandet av Stockholmsförorten Skärholmen. Vid invigningsceremonin beskrevs området i medier som både estetiskt och mänskligt alienerande. Förenklat riktades kritiken både mot den arkitektoniska utformningen av miljonprogramsområdena och mot de politiska utopierna om ett jämlikt samhälle som drivit fram projektet. Exempelvis påpekar Ristilammi (1997) att miljonprogrammets huskroppar i betong laddats om med en ny innebörd. Höghusen symboliserar utanförskap och döden för det moderna projektet, inte jämlikhet och slutet på fattigdom som det ursprungliga syftet var. Sammanfattningsvis hade något gått förlorat i översättningen. De byggnormer och standarder som miljonprogrammet utformats efter, och som tidigare varit oproblematiska, vetenskapligt framtagna och gedigna, framstod vid 1980-talets början som rigida och omänskliga och därmed omoraliska.

Även den ekonomiska styrningen av politiken kritiserades starkt från 1970-talet och framåt. Politikens omställning var under 1980-talet så genomgripande att den inte kan förstås inom ramen för traditionell höger- och vänsterpolitik. Svallfors (2015) benämner förändringarna som ”underradarpolitik”, vilket innebär att till synes små förändringar genomdrivs av experter och genomförs etappvis. Först i efterhand blir det tydligt att förutläggningarna för att bedriva svensk politik har förändrats. En av de förändringar som fick stor inverkan på den ekonomiska bostadspolitiken var avregleringen av den svenska kreditmarknaden som skedde mellan 1974–1993. För vidare beskrivning om avregleringen: se Werin m.fl., (1993).

Det har sedan bostadspolitiken framväxt funnits olika statliga ekonomiska stöd som har syftat till att främja bostadsbyggandet. Stöden för bo-

stadsfinansieringen har genomgått flera förändringar från slutet av 1940-talet fram till mitten av 1980-talet (Rönnerberg, 2002, s. 60–63). Syftet med den ekonomiska bostadspolitiken var att skydda bostadsproduktionen från marknadens fluktuationer och konjunkturförändringar. Byggsubventioner fungerade som ett medel för att hålla bostadsproduktionen på en hög nivå, därmed hölls boendekostnaderna nere genom att staten subventionerade byggkostnaderna för marknadens aktörer (Lindbom, 2011, s. 118).

Mellan 1974–1992 fanns så kallade räntesubventioner, det vill säga statliga lån med garantiränta (Boverket, 2007 s. 28). Från 1979 baserades belåningssystemet till byggherrar på produktionskostnader (Rönnerberg, 2002, s. 61). När kreditmarknaden avreglerades 1985 ökade utlåningen från de nystartade bostadsinstituten med 20 procent årligen (Rönnerberg, 2002, s. 63–64). Samtidigt steg produktionskostnaderna kraftigt och skuldsättningen i de kommunala (och i de privata) bolagen mer än fördubblades mellan 1985–1992 (Rönnerberg, 2002, s. 61–62). Den höga inflationstakten drev upp räntenivåerna och statens utgifter skenade (Boverket, 2007, s. 15).

Under 1980-talet beskrivs därför de statliga räntesubventionerna som något som resten av samhällsekonomin behövde skyddas mot (Boverket, 2007, s. 21) och stödet framställs som en statlig subvention till byggindustrin (Boverket, 2007, s. 28). Med hänsyn tagen till befolkningsutveckling blev bostadsproduktionen som störst i mindre kommuner där efterfrågan var låg, där byggdes det i genomsnitt 3,5 bostäder per inflyttad invånare. I storstadsregionerna byggdes det endast 0,5 bostäder per inflyttad invånare (Rönnerberg, 2002, s. 12). Bostadspolitiken hade blivit ett samhällsproblem.

Bostadspolitiken ändrar inriktning

Lösningen på de bostadspolitiska problemen låg i tidens anda, avreglering, något som tydligt avspeglar sig i utredningen *Avreglerad bostadsmarknad* (SOU 1992:24). Avregleringen har två huvudsyften, dels att avskaffa räntesubventionerna och dels att minska den statliga styrningen av hur bostaden skulle utformas (SOU 1992:24 s. 14). Således ifrågasätts både den statliga finansiella styrningen av bostadsbyggandet, men även de ideologiska föreställningarna om att staten kan avgöra vad som är en god bostad för var och en.

Räntesubventionerna som fram till mitten av 1990-talet använts för att stimulera byggandet av nya bostäder avskaffades successivt och sjönk från 36 miljarder 1993 till 2 miljarder kronor år 2002 (Turner & Whitehead, 2002). För att underlätta för de trångbodda hushållen med låga inkomster utökades istället bostadsbidragen. Därmed skulle trångboddheten avhjälpas med bidrag till behövande familjer, snarare än genom ett generellt bostadsbyggande, något som var betydligt mer kostnadseffektivt (Enström Öst, 2014, s 18). Sammanfattningsvis gick den kostnadskrävande statliga bo-

stadsfinansieringen som bedrevs fram till 1993 inte att motivera vare sig med ekonomiska termer, eller i ideologiska. Trots detta utsattes bostadspolitikens nya inriktning också för hård kritik. Så här beskriver en av bostadsnormernas sociala ingenjörer, arkitekten Lennart Holm förändringarna i politiken.

Ett sätt att föra ut kunskap och kvalitetskrav var normering /.../ Men att tvinga på människor utrymme och utrustning efter en politisk välfärdsmodell, det väckte starka känslor i bygg- och fastighetsvärlden och dess politiska drabanter. Under nitton år i Planverket var jag i ständigt debatt om bygg- och bostadsnormer och fick stå vid skampålen som motståndare till frihet och avreglering. Till slut fick jag se hela systemet brytas upp, bostadspolitikerna gå i graven och marknaden ta över. Inte sedan tjugotalet har det byggts så få, så dåliga och så dyra bostäder som nu. (Holm, 1995, s. 154)

Holms dystopiska skildring av bostadspolitikens ändrade inriktning beskriver känsloladdat hur omsorgen om befolkningens bostadsbehov (uttryckta som standarder) har besegrats av de kapitalistiska marknadskrafterna.

Den bostadspolitiska marknadsinriktningen har rönt en hel del uppmärksamhet inom forskningen. Inledningsvis beskrev jag att den andra förändringen som politiken genomgick under 1990-talet, den identitetspolitiska, inte har haft något stort inflytande, varken i bostadspolitikerna eller i bostadsforskningen. Det saknas således sociologisk forskning om boendets politik i termer av hur idéer om det goda boendet och boendemoral formas idag. Det är därför hög tid att finna sociologiska infallsvinklar för hur fenomen som trångboddhet kan förstås i relation till politiken och samhället. 1950- och 60-talets bostadssociologi syftade i första hand till att undersöka människors boendevanor och i förlängningen utveckla nya, förbättrade normer och standarder. Idag vilar ansvaret för boendemoralen och det egna välbefinnandet i stor utsträckning på individen själv snarare än på staten. Om detta handlar nästa avsnitt.

Boendemoral och självstyre – 2000-talets bostadspolitik

En av de viktigaste förutsättningarna för politiken är att individerna är fria att själva ansvara för sina liv och sina handlingar. Inom forskningen om *governmentality* beskrivs individens relation till staten som autonom (Lemke, 2002, s. 52). I svensk *governmentality*-forskning används ibland översättningen ”självstyrande individer” för att beskriva fenomenet (Florin, Elgán & Hagermann, 2007). Självstyret innebär att individen är fri att själv ansvara för till exempel sin boendesituation. Friheten är dock beroende av att individen förstår vilka beteenden som är acceptabla. Därmed är friheten ett resultat av att individen har internaliserat samhällsliga normer och riktlinjer (Dean 2009, s. 32–35) och moralen är en integrerad del av hur individer styr och reglerar sig själva (Dean, 2009, s. 11; Foucault, 2007, s. 93–94). Ett

exempel som jag beskrev tidigare i kapitlet är att hur bostadsinspektionen upphörde när befolkningen väl hade lärt sig att bo rätt. Individerna ansågs då kapabla att själva bestämma över sin boendesituation (Björkman 2011).

Vilka ideal som blir rådande kommer därmed i större utsträckning idag att bygga på den frihet som uppmuntrar individer att jämföra sig med andra och att visa upp den egna versionen av till exempel god boendemoral (2009, s. 16–18). Hur kan traditionell bostadspolitik förstås i relation till denna utveckling? *Bostadskommittén* som under mitten av 1980-talet bland annat utredde möjligheterna för en ny trångboddhetsnorm (trångboddhetsnorm 3) uttalar sig i slutet av utredningen mot en höjning av standarden från mitten av 1960-talet. Ordvalet *norm* indikerar tvång och det är inte säkert att en familj med två barn i en trea nödvändigtvis är trångbodd (SOU 1986:5, s. 43–49). Två av kommittéledamöterna betonar även att det borde vara upp till den enskilda individen att välja hur stor del av konsumtionen som ska spenderas på boende (SOU 1984:36, s. 423–424). Den ändrade inriktningen i bostadspolitiken öppnar upp för nya tolkningar av vad som är ett bra boende och friheten och makten att avgöra detta läggs på individen. Utredningen poängterar att trångboddhetsnorm 3 ska tolkas som ett riktmärke vid bostadsförmedling och som en grund för utformning av bostadsbidrag (SOU 1986:5, s. 44–45). Således kan befolkningen styras utan att självstyret utmanas.

Tidigare i kapitlet har det framkommit att moralen historiskt har spelat en viktig roll för utformningen av våra hem. Hur ser moralen kring våra hem ut idag? Vilka likheter och skillnader går det att finna mellan 1930-talets övertygelse om att trångbodda hem skapade omoraliska medborgare och dagens skildringar av trångbodda hushåll i ”utsatta” förorter och den tystnad¹⁷ som råder kring den ”gentrifierade” trångboddheten?

För att besvara dessa frågor behöver de sociala praktiker som formar individers och grupper val och önsknings studeras. Relationen mellan identitet och boende diskuteras dock sällan i en politisk kontext, trots att de är intimt sammanlänkade. Istället har studier av boende och identitet kommit att förknippas med preferenser, smak och konsumtion. Trångboddhet är både offentlig politik (uttryckt som trångboddhetsnormer) och en vardaglig (privat) erfarenhet. Thörn och Larsson (2012, s. 263) påpekar att *governmentality*-perspektivet möjliggör en alternativ sociologisk förståelse som når botten den traditionella uppdelningen mellan det privata och det offentliga. Styrningen beskrivs istället som ett samspel mellan det offentliga (till exempel stat och myndigheter) och praktiker i det privata. I studie II betonar jag att ett ensidigt fokus på traditionella bostadspolitiska standarder negligerar

¹⁷ Tystnader i politiken avser de aspekter som *inte* tas upp politiken (Holmberg & Ideland, 2009). Begreppet används i artikel II för att åskådliggöra och benämna trångboddheten i attraktiva bostadsområden.

de komplexa maktojämlikheter som idag kan skönjas mellan olika grupper i samhället.

När styrningen ska undersökas blir det i förlängningen viktigt att studera de praktiker som hjälper till att upprätthålla eller skapa en viss typ av uppförande. Genom begär, valmöjligheter, strävanden och livsstilar upprätthålls och utmanas olika moralkoder. *Governmentality*-teorin förenar därmed politik, administration, rum och kropp, och frågor om identitet kan förstås i relation till myndighetsutövning. Moral används här som ett sätt att få syn på gränsen för det normala, eller accepterade. Dean (2009, s. 16-18) visar att friheten inte omfattar de individer som inte följer de gängse moralkoder som råder. Därmed kan boendet beskrivas som bra eller dåligt med hänvisning till beteendet hos de boende.

Två typer av trångboddhet

Tidigare i det här kapitlet har jag diskuterat hur boendemoralen i den offentliga bostadspolitiken avspeglats i olika boendestandarder, främst trångboddhetsnormer. God boendemoral var därmed tidigare ett fenomen som definierades inom den offentliga bostadspolitiken. Avslutningsvis vill jag knyta an till de citat som inleder avhandlingen. I det första citatet presenteras hur de trångbodda som anses i behov av samhällets hjälp ibland beskrivs och framställs. Citatet visar att trångboddhet kan beskrivas som skadlig och negativ för de drabbade. Trångboddheten innebär att det är svårt att upprätthålla ett fungerande vardagsliv med gemensamma måltider och en god nattsömn. Hemmets hygien är också svår att upprätthålla. I nästa avsnitt, *De trångbodda*, presenteras denna grupp.

I det andra citatet synliggörs de individer som bor trångt men som inte skildras som trångbodda. I citatet beskrivs trångboddheten till och med i positiva ordalag. I citatet från det attraktiva bostadsområdet påpekas till exempel att ”litet utrymme kräver en god ordning ./.. Trots de få kvadratmetrarna och en familj som normalt bor på minst den dubbla ytan finns ingen känsla av trångboddhet” (Ingemansson, 2013, s. 24). Trångboddhet reduceras till en *känsla* som inte finns då bostadstagarna aktivt har engagerat sig i sin boendesituation. De boende framställs som kompetenta, arbetssamma bostadstagare med ett gott sinne för ordning. En diskussion om denna typ av trångboddhet presenteras under rubriken *Trångboddhet som det goda boendet – exemplet compact living*.

De trångbodda

Nedan presenteras forskning om, och beskrivningar av de trångbodda hushållen. Avsnittet syftar till att lyfta fram de grupper för vilka trångboddhet betraktas som ett problem (jfr Alvesson & Sköldberg, 2011, s. 415–419). I

forskningen betonas framförallt situationen för trångbodda barn, men i allt större utsträckning även utrikesfödda svenskar i allmänhet samt flyktingar och nyanlända i synnerhet.

Under 1970- och 80-talen påtalades att barnens personlighetsutveckling kan påverkas negativt av trångboddhet. Ett annat argument, helt i enlighet med att bostaden vid denna tidpunkt var en social rättighet, var att barn bör ha rätt till ett eget rum. Barnens välfärd har således varit den viktigaste anledningen till att utrymmesstandarden successivt har ökat. Hur beskrivs de trångbodda barnen idag? Rapporter från Boverket, den myndighet som utreder boendefrågor, stöder sig på medicinsk och socialpsykologisk forskning som visar att trångboddhet resulterar i inlärningssvårigheter, förkortad livslängd och ökad risk för cancer (Boverket, 2006, s. 19–20). Det har även framförts kritik mot dessa beskrivningar. Små barn har ett stort närhetsbehov och antagandet om att barn under 12 år behöver ett eget rum kan handla mer om föräldrars materiella förväntningar än barns behov (Bergström, 2011). En kvalitativ studie har dessutom visat att det finns en stor acceptans gentemot att sova i samma säng som sina barn i Sverige (Welles-Nyström, 2005). Betoningen på barnens situation i välfärdsstaten har två förklaringar. De är dels individer med rättigheter, samtidigt som de även har särskilda behov och behöver skyddas (Fernqvist, 2013, s. 38). Mer anmärkningsvärd är den tystnad som råder kring de trångbodda föräldrarna och hur de upplever sin bodesituation.

Andra grupper som är överrepresenterade i trångboddhetsstatistiken är utrikesfödda och hushåll med låga inkomster (R. Andersson m.fl., 2010, s. 26–28). Under senare år har även diskussionen från myndigheter och från kommunpolitiker i stor utsträckning handlat om trångboddhet bland nyanlända flyktingar. Intervjuer som Boverket har genomfört visar att trångboddheten är svår, både för de nyanlända som blir placerade i asylboenden runt om i landet, så kallat *anläggningsboende* (ABO), och för dem som väljer att bo inneboende hos någon bekant, släkting eller annan person, så kallat *eget boende* (EBO) (Boverket, 2008a, s. 38). Trots den utbredda trångboddheten i båda boendeformerna är det i samband med EBO som trångboddheten lyfts fram som särskilt problematisk. I dessa sammanhang problematiseras inte trångboddheten med utgångspunkt i någon trångboddhetsnorm utan som en allmän hänvisning till överbefolkade lägenheter.

Flera nuvarande och före detta kommunalråd använder trångboddheten som ett huvudargument mot att flyktingar själva ska få välja var i landet de ska bosätta sig. Kommunalpolitiker – och under senare år även politiker på riksdagsnivå – framhåller trångboddheten som ett huvudargument för avskaffandet av EBO (t.ex. Hägglund, 2015). Ett annat förslag som syftar till att komma tillrätta med den utbredda trångboddheten är bostadsinspektion. Kommunalrådet i Södertälje, Boel Godner, nämner förslaget till dåvarande inrikesminister Erik Ullenhag när han hälsar på i kommunen under 2014. Kommunalrådet föreslår att bostadsbolag eller socialtjänst bör få genomföra

oanmälda inspektioner för att kunna kontrollera om extrem trångboddhet förekommer. I de fall där det råder extrem trångboddhet bör de trångbodda familjerna uppmanas att flytta till en annan kommun (SvT, 2014). I diskussionen betonas att det är möjligheten att välja bostadsort, snarare än bostadsbristen, som ska regleras och avskaffas med politisk styrning. Ytterligare ett exempel är att flera kommuner under en period införde regler för hur många personer som får bo i en lägenhet (Dagens juridik, 2008).

Vad avgör om en individ eller hushåll *beskrivs* som trångbodd/trångbott idag? Ett argument som används för att urskilja ”riktig” trångboddhet är när bostadens hygien inte kan upprätthållas (se till exempel: stadsplanering.se, 2011, Boverket 2006, s. 17–18). Enligt Douglas (1966/2004, s. 17) är smuts ett sätt att skilja mellan moral och omoral. Föreställningar om smuts är kopplad till föreställningar om hygien men även till konventioner. Smutsen är därmed problematisk då den kan orsaka social oreda.

Popoola (1999) visar i sin studie över trångbodda hushåll i Herrgården (som är en del av Rosengård i Malmö) hur eftersatt underhåll i miljöprogrammets bostäder har orsakat hälsoproblem för hyresgästerna. Det framkommer i studien att de ibland till antalet stora familjerna inte passar in i föreställningen om det goda boendet. En hyresvärd blir chockerad över att det kan bo 7 barn i en bostad. En annan hyresvärd betonar att bostadstagarnas förmåga att uppträda på ett skötsamt sätt kan bidra till att de erbjuds en större bostad (Popoola 1999, s. 18–19). En av de trångbodda familjerna kontaktar miljöförvaltningen för att få ventilationen och fuktskador åtgärdade. Det är dock ett risktagande att visa upp lägenheten då hyresvärden i sin tur kan hota familjen med vräkning då de själva hålls ansvarig för slitaget (Popoola 1999, s. 34–37). Det är vid empiriska studier som dessa som distinktionen mellan moralisk och omoralisk trångboddhet blir tydlig. I exemplet synliggörs det glapp som uppstått mellan den gamla tillrättaläggande bostadsinspektionen och dagens förståelse av bostadstagare som initiativtagande självstyrande individer. Bostadsinspektionen som beskrevs tidigare i kapitlet syftade till att inspektera och hjälpa befolkningen till ett bättre boende. Idag finns det få sätt för en trångbodd familj att få en större bostad.

Trångboddhet som det goda boendet – exemplet *compact living*

När politiken ändrade inriktning under 1980- och 90-talen var en av de största förändringarna att individens frihet att själv välja boendeform värderades högre än tidigare. Medborgarna är kapabla att själva bestämma över sina liv och sitt boende, de är inte passiva välfärds-mottagare som har ett behov av normer och riktlinjer (Miller och Rose 2008, s. 11–13). Staten och myndigheter upplyser oss därför inte längre aktivt om hur vi bör bo. Det innebär dock inte att föreställningar om vad som är det goda boendet och god boendemoralen har upphört att existera, endast att de förmedlas via nya kanaler.

I studie II analyseras den gentrifierade trångboddheten, det vill säga trångboddhet i attraktiva områden som sällan eller aldrig benämns som trångboddhet utan som ett resultat av individers fria val. Tystnaden om fenomen som gentrifierad trångboddhet osynliggör aspekter som både är subjektiva och politiska, nämligen identitet och status. Inledningsvis nämndes att hemmet rankas som en av vår tids viktigaste identitetsmarkörer (Sundberg, 2014). Våra hem är statusbärare och kan signalera vilka vi är i relation till andra människor. Inom *governmentality*-teorin betonas att identitetsskapandet kräver ett aktivt arbete från individen och det goda boendet skapas och upprätthålls med hjälp av *identifikation* och *konsumtion*. Vi identifierar oss med olika livsstilar och är aktivt engagerade i vårt boende (Dean, 2009, s. 16–17). Till skillnad från till exempel Bourdieus förståelse av klassreproduktion betonar *governmentality*-teoretikerna individens egen aktiva roll, varför *identifikation* snarare än *habitus* är centralt.

Fuentes (2011, s. 160–163) intervjuar medelklassmän om hur de upplever sitt boende. Två av männen bor i små ettor, ett boende som av männen själva beskrivs som något som *möjliggör* handlingar och aktiviteter som männen framhåller som meningsfulla, till exempel att alltid ha musikanläggningen nära. Dessa handlingsmöjligheter var avgörande för att boendet skulle betraktas som ett hem snarare än enbart en bostad.

Identifikationen med boendet upprätthålls även genom *konsumtion*. I studie I beskrivs hur den andra trångboddhetsnormen från mitten av 1960-talet kan förstås mot bakgrund av att de boende var konsumenter. Under mitten av 1960-talet började den svenska befolkningen efterfråga rymligare bostäder och trångboddhet diskuterades därför som ett efterfrågeproblem. Mattsson (2010, s. 74–81) beskriver hur den svenska bostadskonsumenten skapades med utgångspunkt i det klasslösa, kollektivistiska samhällsidealet som rådde i efterkrigstidens Sverige. Befolkningens önskan om större och bättre utrustade bostäder tillgodosågs genom byggandet av ett standardiserat bostadsbestånd. Därmed stärktes den kollektiva utopin om det klasslösa samhället.

Konsumtionstrenden kring bostaden har förstärkts sedan mitten av 1960-talet. Idag är det dock inte den politiska idén om att skapa det klasslösa samhället som upprätthålls med konsumtion. Istället poängterar Willén (2012, s. 87–100) att det snarare är jakten på det personliga hemmet som uppnås med hjälp av konsumtion. Genom att göra egna materialval till köket kan således ditt sanna jag träda fram. Flera studier har visat att hemmet är en viktig klassmarkör genom vilken den egna positionen och statusen signaleras till andra (Gram-Hanssen & Bech-Danielsen, 2004; Ulver-Sneistrup, 2008).

Den omfattande konsumtionstrenden kring våra bostäder gäller i hög grad även för små hem. Det är många saker att ta hänsyn till när det lilla hemmet ska inredas. Konsumenten uppmuntras till att tänka ”ytsmart” utan att kompromissa med trendigheten. Multifunktionell möblering, belysning, färg- och tapetval samt gott om förvaring är några av aspekterna som är viktiga att ta hänsyn till när det lilla hemmet ska inredas. Det är även viktigt att utnyttja

rymden i lägenheten genom att möblera på höjden (se till exempel, *Expressen*, 2014; *Sköna hem*, 2015). Under alias som ”compact living” beskrivs trångboddhet i ”rätt” bostadsområde som en ”livsstil och passion” (Kvadrat-smart, 2014). Boende på liten yta paketeras även som klimatsmart och praktiskt och därmed moraliskt riktigt.

Således är hemmet en av de platser där moral får störst utrymme i vårt samhälle, till exempel sker en stor del av barnuppfostran innanför hemmets väggar (Douglas 1991). För att förstå moralens betydelse i samhället lyfter Douglas (1966/2004) fram att enskilda individers uttryck och handlingar ständigt tänjer på moralens gränser i olika riktningar. Det finns inte några knivskarpa gränser för vad som är moraliskt och vad som inte är det. Omoral på ett visst område kan så att säga kompenseras med hjälp av andra moraliska beteenden (Douglas, 1966/2004, s. 184–186). Till exempel kan en barnfamiljs boende i en liten bostad kompenseras med ordning och reda samt renlighet. Om vi upprätthåller en god boendemoral kan vi därför ”förhandla bort” traditionellt förbestämda välfärdsstandarder. God boendemoral innebär därmed att individen har makten över sitt eget liv och själv kan avgöra vilka val som är bäst för hen (Dean 2009, s. 12). Därmed förkroppsligas övervakare och övervakad i samma person och trångboddheten kan framställas som självvald och till och med önskvärd.

Genom självdisciplinering och ordningssinne kan således god boendemoral upprätthållas även i små och trånga lägenheter. Genom renhet och organisation passerar därmed det traditionellt sett omoraliska boendet som moraliskt och självvalt (Douglas 1966/2004, s. 107–108). Benämningar på boende i små hem som ”compact living”, ”tiny-house movement” och ”mikrohem” indikerar att det kan vara oproblematiskt och smart att konsumera små bostäder på rätt sätt. Bostadsformerna utmanar således välfärdsformuleringen om att alla har rätt till en rymlig bostad. Argumenten för att tränga ihop sig är istället mer anpassade till nya fenomen som klimathot och skenande priser i attraktiva bostadsområden.

Sammanfattningsvis har jag argumenterat för att *governmentality*-teorin belyser studierna i avhandlingen på ett nytt sätt. Genom att följa hur makten och idéerna över vad som är det goda boendet har förändrats över tid – från en stor statlig inblandning till ett större individuellt ansvar – synliggörs hur boendemoralen kan användas för att förstå olika beskrivningar av trångboddhet idag.

6. Sammanfattande slutsatser

Avslutningsvis diskuteras avhandlingens resultat med hjälp av de inledande frågeställningarna. Den första frågeställningen – *Hur har välfärdspolitiska definitioner av trångboddhet förändrats över tid?* – belyser trångboddhet som ett politiskt välfärdsfenomen. Under 1930-talet ansågs trångboddheten utgöra ett hot mot befolkningskvaliteten. Om större och mer funktionsdugliga bostäder byggdes skulle således kvaliteten på befolkningen säkerställas. I mitten av 1960-talet var konsumenternas efterfrågan en av de centrala utgångspunkterna för byggandet av större och funktionsdugliga bostäder. Befolkningens preferenser gavs under denna tidsperiod ett stort utrymme. Under mitten av 1980-talet betonades istället individernas självbestämmande. Att spendera pengar på annan konsumtion än bostadsyta är därmed upp till den enskilde individen. Den beskrivna utvecklingen stämmer väl överens med hur tidigare *governmentality*-forskare har beskrivit välfärdsstatens förändring. Genom att studera de historiska välfärdspolitiska definitionerna av trångboddhet blev det tydligt att vad som är problematiskt med att bo på liten yta har förändrats över tid. Därför är det sociologiskt intressant att fundera över vilka problem som idag lyfts fram i relation till trångboddhet.

För att förstå inriktningen på den samtida bostadspolitikens behöver nya infallsvinklar av hur vi bor belysas. Den andra frågeställningen – *Hur skiljer sig gentrifierad trångboddhet från traditionell trångboddhet och hur kan skillnaden förstås?* – är en ingång som kan användas för att analysera boendet på ett nytt sätt. Trångboddhet är idag en beskrivning som vanligtvis endast används för så kallade ”utsatta” grupperns boende. Då det parallellt med diskussionen om trångboddhet finns en diskussion som lyfter fram boendet på liten yta som något positivt och smart måste även detta förstås i relation till nutida bostadspolitik. För att belysa den politiska dimensionen av trångboddheten i attraktiva områden kallas den för gentrifierad trångboddhet (se artikel II). Studien visar både skillnader och likheter mellan de trångbodda i de undersökta områdena. Inkomstnivån är högre bland de trångbodda i det gentrifierade området och de är i betydligt högre utsträckning födda i Sverige. Andelen trångbodda barnfamiljer är större i det ”utsatta” området men den är även hög i det gentrifierade området (över 30 procent). Det finns dock inget som tyder på att de trångbodda gentrifierarna är mer nöjda med att bo trångt än de som är trångbodda i andra områden. Därmed är förmodligen den positiva mediebild av trångbodda ordningsamma och

trendmedvetna individer som inreder sina hem ”personligt” – en bild som ofta förekommer i inredningsreportage och liknande – aningen skev.

Ur ett sociologiskt perspektiv kan individers självstyre förstås i relation till aspekter som identitet och klass. Skeggs (2005, s. 974–975) beskriver dagens individualism som tvångsmässig. Samtidigt är denna position inte tillgänglig för alla. Den tvångsmässiga individualismen liknas vid ett moraliskt imperativ varför förmågan att inte välja (i det här fallet ett trendigt boende) blir moraliskt förkastlig. Vidare poängterar Skeggs (2005) att det är viktigt att se till vilka valmöjligheter som är tillgängliga för olika individer, valmöjligheter som även är starkt förknippade med föreställningar om klass och etnicitet. I framtiden vore det därför intressant att mer i detalj studera den gentrifierade trångboddheten som beskrivs som en rolig utmaning för kreativa individer (se det andra inledande citatet). Det är med andra ord hög tid att utforska subjektiv och objektiv välfärd i relation till en övergripande politisk nivå.

Den tredje frågeställningen som utforskas är – *Vilka skillnader och likheter finns det mellan upplevd trångboddhet och trångboddhet enligt rådande välfärdsdefinition?* I studie III jämförs trångboddhet enligt den officiella trångboddhetsnormen med subjektiv trångboddhet, definierad som en negativ vardagserfarenhet. Oavsett om individerna definieras som trångbodda enligt trångboddhetsnormen eller själva uppger att de är trångbodda, upplever de att de har haft mindre inflytande över valet av bostad och de är mindre nöjda med standarden på bostaden än de icke trångbodda. De objektivt trångbodda har dock en sämre socioekonomisk status än de subjektivt trångbodda. Hur relationen mellan trångboddhet och bostadsupplevelsen ser ut i detalj återstår dock för framtida forskning att utreda. Det skulle behövas fler och mer djupgående studier över vilka egenskaper som värderas särskilt högt i den offentliga miljön, information som kan vara viktig för planering av framtida bostadsområden eller då förtätning sker.

Utforskandet av trångboddhetens dimensioner med hjälp av olika metoder har genererat en övergripande sociologisk förståelse för att bostaden både är något politiskt och något av det mest intima i våra liv. Denna slutsats hade förmodligen inte kunnat dras om enbart en av dimensionerna undersökts. Hade å ena sidan endast den välfärdspolitiska problemformuleringen av trångboddhet studerats hade slutsatserna förmodligen tenderat att handla om politikens reträtt, istället för politikens förvandling. Hade å andra sidan bara maktresursansatsen använts hade blicken kanske stannat vid trångboddhet bland de ”utsatta”, och den gentrifierade trångboddheten hade förblivit en tystnad.

Avhandlingen bidrar därför med alternativa infallsvinklar för att förstå bostadspolitikens gräns – och därmed även välfärdens gräns – ur ett sociologiskt perspektiv. Idag bestäms denna gräns av i vilken utsträckning individen är kompetent att själv ansvara för sin boendesituation. Diskussioner om att bo trångt framträder främst i myndighetsrapporter, inrednings- och livsstils-

reportage, samt i dagspress. I förra kapitlet beskrev jag att trångboddhet både kan skildras som något problematiskt, men även som något oproblematiskt och smart. Enligt Miller och Rose (2008, s. 9) visar den här typen av skildringar att trångboddhet å ena sidan kan förstås som ett resultat av ett genomtänkt livsstilsval som rymmer väl med styrningens inriktning, det vill säga att individerna är engagerade i sin egen styrning. Den individuella friheten väger här tyngre än övergripande välfärdsföreställningar och friheten utmanar inte normer om skötsamhet och kontroll. På detta sätt smyger sig makten in i det innersta av det privata genom att de skötsamma självstyrande individerna har anpassat sig efter en svår bostadsmarknad. Detta stämmer väl överens med resonemanget i SOU 1984:36 (s. 421–424), det vill säga att individerna själva måste få bestämma över hur stor bostadskonsumtionen ska vara i relation till övriga varor. För de grupper som inte anses självstyrande beskrivs trångboddheten å andra sidan som ohälsosam och till och med skadlig. En problematisk aspekt är att få legala medel finns att tillgripa för de familjer som målas ut, eller beskriver sig själva, som trångbodda och i behov av hjälp.

En annan intressant och sällan omtalad aspekt av dagens bostadspolitik är den relativt nya trend som innebär att privatpersoner uppmuntras att bidra till utbudet av bostäder på bostadsmarknaden. Några exempel som kan nämnas är senare års regel- och lagändringar som har genomförts i syfte att underlätta för privatpersoner att agera hyresvärdar. 2013 kom en ny lag som syftade till att underlätta för privatpersoner att husera inneboende eller att hyra ut hela sin bostad (SFS 2012:978). Ett annat exempel är att den bygglovsbefriade ”Friggeboden” om 10 m² har kompletterats med det 25 m² stora ”Attefallshuset”.¹⁸ Ett av syftena med ”boden” är att den lätt ska kunna uppföras för uthyrning till unga som behöver bostäder. Ytterligare ett exempel är KOD-arkitekters visionära samarbetsprojekt med Boverket, projekt k5000. Projektet syftar till att hjälpa villaägare att bygga 1–3 småhus för permanent uthyrning på sina tomter.

Berggren & Trägårdh (2010, s. 56) påpekar att välfärdspolitiken som byggdes upp under efterkrigstiden kännetecknades av att medborgarna föll tryggt i det offentliga skydds nätet i händelse av till exempel sjukdom eller bostadslöshet. Det omfattande offentliga åtagandet har i stor utsträckning präglat mentaliteten hos medborgarna. Frihet för ”svensken” innebär en tillit till staten och en svag beroendeställning till medmänniskorna. Författarna talar om en självreglerande ”Gesellschaft” som håller grannarna på avstånd genom tydliga uppförandenormer om att inte tränga sig på. Om hänsyn tas till hur styrningen av välfärden har sett ut historiskt ter sig de nya initiativen och lagändringarna som främmande fåglar i den svenska bostadspolitik. I ljuset av detta innebär de senaste årens ”regellättnader” att styrningen av bostadspolitik på allvar ändrat inriktning och det är således till det privata

¹⁸ Attefallsboden genomgår endast ett förenklat bygglovsförfarande.

– med andra ord våra grannar – vi i fortsättningen ska vända oss om vi behöver en ny bostad. Detta område är dock ännu tämligen outforskat varför mer forskning behövs.

Historiskt har frågan om våra bostäder varit intimt sammanlänkad med välfärdsstatens uppbyggnad. Hirdman beskriver i sin numera oumbärliga klassiker *Att lägga livet till rätta* (1989/2010) hur det statliga ingripandet i vardagen under välfärdsstatens uppbyggnadsår syftade till att underlätta vardagslivet och att ingripandet sågs som en förutsättning för lycka. Idag är det individen själv som i stor utsträckning sköter tillrättaläggandet med hjälp av ”personlig inredning” och god boendemoral, det goda boendet är därför upp till den enskilde, kompetenta individen att definiera.

Referenser

- Allardt, E. (1975). *Att ha, att älska, att vara: Om välfärd i Norden*. Lund: Argos.
- Alvesson, M. & Sköldbäck, K. (2011). *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, C. (2011). *Hundra år av tvåsamhet: Äktenskap i svenska statliga utredningar 1909-2009*. Lund: Arkiv.
- Andersson, M. (2010). *Blodets och rötternas logik: Internationell adoption i välfärdens diskursiva praktik*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Andersson, R. (2000). Rörligheten i de utsatta bostadsområdena. I Integrationsverket (red), *Hemort Sverige*, Norrköping: Integrationsverket.
- Andersson, R. (2013). Reproducing and reshaping ethnic residential segregation in Stockholm: The role of selective migration moves. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 95 (2), 163–187.
- Andersson, R., Dhalman, H., Holmqvist, E., Kauppinen, T.M., Magnusson Turner, L., Skifter Andersen, H., Søholt, S., Vaattovaara, M., Vilkkama, K., Wessel, T. & Yousfi, S. (2010). Immigration, housing and segregation in the Nordic welfare states. Helsinki: Department of Geosciences and Geography Faculty of Science, University of Helsinki.
- Andersson, R. & Söderberg, B. (2002). Välfärdsvinster vid avveckling av hyresregleringen. *Ekonomisk debatt*, 30 (7), 621–631.
- Bacchi, C. (2009). *Analysing policy: What's the problem represented to be?* Frenchs Forest: Pearson Australia.
- Barker, D., Coggon, D., Osmond, C. & Wickham, C. (1990). Poor housing in childhood and high rates of stomach cancer in England and Wales. *British Journal of Cancer*, 61 (4), 575–578.
- Bask, M. (2005). Welfare problems and social exclusion among immigrants in Sweden. *European Sociological Review*, 21 (1), 73–89.
- Bengtsson, B. (1991). Att lägga marknaden till rätta – bostadsfrågan under 1900-talet. I Statens institut för byggnadsforskning (red), *Särtryck ur: Arvet i nuet Om arkitektur och arkiv*. Gävle: Arkitekturmuseets Årsbok.
- Bengtsson, B. (1995). *Bostaden – välfärdsstatens marknadsvara*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Bengtsson, B. (2001a). Housing as a social right: Implications for welfare state theory. *Scandinavian Political Studies*, 24 (4), 255–275.

- Bengtsson, B. (2001b). Bostaden som social rättighet: Den generella bostadspolitikens logik. I A. Lindbom (red), *Den nya bostadspolitiken*. Umeå: Boréa.
- Bengtsson, B. (2013). Varför så olika? Om en nordisk gåta och hur den kan lösas. I B. Bengtsson (red), *Varför så olika? Nordisk bostadspolitik i jämförande historiskt ljus*. Malmö: Égalité.
- Benhabib, S. (1992). Models of public space: Hannah Arendt, the liberal tradition, and Jürgen Habermas. I C. Calhoun (red), *Habermas and the public sphere*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Berggren, H. & Trägårdh, L. (2010). Pippi Longstocking – The autonomous child and the moral logic of the Swedish welfare state. I H. Mattsson & S.-O. Wallenstein (red), *Swedish modernism: Architecture, consumption and the welfare state*. London: Black Dog Publishing.
- Bergström, M. (2011). Plats för barn och vuxna: Vems behov styr hemma? *Framtider*, 1.
- Birgersson, B.-O. (2008). *Bostaden en grundbult i välfärden*. Hyresgästföreningen.
- Björkman, J. (2007a). När vi fick lära oss att ta av oss skorna. *Forskning och Framsteg*, 6.
- Björkman, J. (2007b). Rätten till det goda hemmet: Om bostadsinspektion i 1930-talets Stockholm. I C. Florin, E. Elgán & G. Hagermann (red), *Den självstyrande medborgaren? Ny historia om rättvisa, demokrati och välfärd*. Framtidens samhälle nr 7. Stockholm: Institutet för Framtidsstudier.
- Björkman, J. (2011). Bostadsinspektionen som försvann. I T. Nilsson (red), *Stockholm blir välfärdsstad: Kommunalpolitik i huvudstaden efter 1945*. Stockholm: Stockholmia.
- Blunt, A. & Dowling, R. (2006). *Home: Key ideas in geography*. London: Routledge.
- Boalt, G., Holm, L. & Boalt, C. (1969). *Bostadssociologi*. Stockholm: Natur och kultur.
- Boplats Göteborg (2015). Väntetid och antal lägenheter. <https://nya.boplats.se/om/statistik> [2015-04-15].
- Boplats Göteborg (2015). Dags att ändra på normen för trångboddhet? <http://www.boplats.se/CM/Templates/Article/general.aspx?cmguid=d113b06e-1028-442a-9239-9a304be803be> [2015-01-05].
- Boplats Syd (2015). Boplats Syd i siffror 2014. http://www.boplatssyd.se/sites/all/files/pagefiles/statistiken2014_boplatssyd.pdf [2015-04-15].
- Bostad Stockholm (2015). Hur lång tid tar det att få en bostad genom oss? <https://bostad.stockholm.se/statistik/hur-lang-tid-tar-det/> [2015-04-15].
- Boverket (2006). *Bostadsbidrag, ett rättvist bostadsstöd för barnen? Långsiktiga effekter av 1990-talets besparingar*. Karlskrona: Boverket.
- Boverket (2007). *Bostadspolitiken: Svensk politik för boende, planering och byggande under 130 år*. Karlskrona: Boverket.

- Boverket (2008a). *Asylsökandes eget boende, EBO - en kartläggning*. Karlskrona: Boverket.
- Boverket (2008b). *Den kommunala allmännyttans historia. Särtryck av underlag till utredningen om allmännyttans villkor (SOU 2008:38)*. Karlskrona: Boverket.
- Boverket (2015). *Mål- och resultatindikatorer för samhällsplanering, bostadsförsörjning och byggande*. Karlskrona: Boverket.
- Bråmås, Å. (2006). 'White flight'? The production and reproduction of immigrant concentration areas in Swedish cities, 1990–2000. *Urban studies*, 43 (7), 1127–1146.
- Bøe, S. (2008). Trångbodda, vi, nej inte alls, 2008-05-20, <http://www.dn.se/insidan/trangbodda-vi-nej-inte-alls/> [2015-04-13].
- Börjesson, M., Palmblad, E. & Wahl, T. (2005). *I skötsamhetens utmarker: Berättelser om välfärdsstatens sociala optik*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Christophers, B. (2013). A monstrous hybrid: The political economy of housing in early twenty-first century Sweden. *New political economy*, 18 (6), 885–911.
- CRUSH (2016). *13 myter om bostadsfrågan*. Årsta: Dokument press.
- Clapham, D. (2005). *The meaning of housing: A pathways approach*. Bristol: Policy Press.
- Corrigan, P. (1997). *The sociology of consumption: An introduction*. London: Sage.
- Creswell, J.W. & Clark, V.L.P. (2007). *Designing and conducting mixed methods research*. California: Wiley Online Library.
- Dagens juridik (2008). <http://www.dagensjuridik.se/2008/04/maxtak-antal-boende-inte-juridiskt-bindande> [2016-01-02].
- De Beauvoir, S. (1949/2002). *Det andra könet*. Stockholm: Norstedt.
- Dean, M. (2009). *Governmentality: Power and rule in modern society*. London: Sage publications.
- Douglas, M. (1966/2004). *Renhet och fara en analys av begreppen orenande och tabu*. Falun: Bokförlaget nya doxa.
- Douglas, M. (1991). The idea of a home: A kind of space. *Social research*, 287–307.
- Durkheim, E. (1984/1893). *The division of labor in society*. New York: The Free Press.
- Easthope, H. (2004). A place called home. *Housing, theory and society*, 21 (3), 128–138.
- Edwards, J.N. & Booth, A. (1977). Crowding and human sexual behavior. *Social Forces*, 55 (3), 791–808.
- Ekstam, H. (2008). En teoretisk ingång till fenomenologiska, feministiska studier av kropp och rum. *Sociologisk Forskning*, 45 (2), 59–63.
- Ekstam, H. & Sandstedt, E. (2010). *Stadsmiljö, bostad och vardagsliv i Stockholm*. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län.
- Enström Öst, C. (2006). *Bostadsbidrag och trångboddhet. Har 1997 års bostadsbidragsreform förbättrat bostadssituationen för barnen?* Stockholm: Institutet för framtidsstudier (2006:13).

- Enström Öst, C. (2010). *Housing policy and family formation*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Enström Öst, C. (2014). Economic incentives, housing allowance, and housing consumption: An unintended consequence of a shift in housing policy. *Journal of Housing Economics*, 23, 17–27.
- Eriksson, B.E. (1987). Historisk sociologi som löfte. *Sociologisk forskning*, 24 (1), 3–11.
- Eriksson, J. (2007). *Vad vet vi och vad behöver vi veta? Bostaden och kunskapen*. Stockholm: Arkus.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity.
- Eurostat (2010a). *Combating poverty and social exclusion 2010 edition. A statistical portrait of the european union 2010*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurostat (2010b). *The social situation in the european union 2009*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Evans, G.W., Lercher, P. & Kofler, W.W. (2002). Crowding and children's mental health: The role of house type. *Journal of environmental psychology*, 22 (3), 221–231.
- Evans, G.W., Palsane, M.N., Lepore, S.J. & Martin, J. (1989). Residential density and psychological health: The mediating effects of social support. *Journal of personality and social psychology*, 57 (6), 994.
- Expressen (2014). Smarta möbler för liten yta, 2014-04-09, <http://www.expressen.se/leva-och-bo/inspiration-27-smarta-mobler-for-liten-yta/> [2015-12-05].
- Felski, R. (1999). The invention of everyday life. *New Formations* (39), 13–31.
- Fernqvist, S. (2013). *En erfarenhet rikare? En kvalitativ studie av barns strategier och barnfattigdomens villkor i välfärdsstaten*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Florin, C., Elgán, E. & Hagermann, G. (2007). Den självstyrande medborgaren. I C. Florin, E. Elgán & G. Hagermann (red), *Den självstyrande medborgaren?* Stockholm: Institutet för Framtidsstudiers skriftserie: Framtidens samhälle nr 7.
- Foucault, M. (1987). *Sexualitetens historia. Band 1, viljan att veta*. Stockholm: Gidlund.
- Foucault, M. (2007). *Security, territory, population: Lectures at the collège de france 1977–1978*. New York: Palgrave, Macmillan.
- Franzén, M. (2005). New social movements and gentrification in Hamburg and Stockholm: A comparative study. *Journal of Housing and the Built Environment*, 20 (1), 51–77.
- Franzén, M. & Sandstedt, E. (1981/1993). *Välfärdsstat och byggande: Om efterkrigstidens nya stadsmönster i Sverige grannskap och stadsplanering*. Lund: Arkiv.
- Fraser, N. (2003). *Den radikala fantasin: Mellan omfördelning och erkännande*. Göteborg: Daidalos.
- Fuentes, M. (2011). *Att göra hem – en studie av unga mäns boende och konsumtion på 2000-talet*. Göteborg: Bokförlaget BAS

- Glass, R. (1964). *London: aspects of change*. London: MacGibbon & Kee.
- Gove, W., Hughes, M. & Galle, O. (1979). Overcrowding in the home: An empirical investigation of its possible pathological consequences. *American Sociological Review*, 44 (1), 59–80.
- Gram-Hanssen, K. & Bech-Danielsen, C. (2004). House, home and identity from a consumption perspective. *Housing Theory and Society*, 21 (1), 17–26.
- Greene, J.C. & Caracelli, V.J. (2003). Making paradigmatic sense of mixed methods practice. I A. Tashakkori & C. Teddlie (red), *Handbook of mixed methods in social and behavioral research*. California: Sage Publication.
- Gustafson, P. (2009). Mobility and territorial belonging. *Environment and Behavior*, 41 (4), 490–508.
- Gustafsson, B., Hermerén, G. & Petterson, B. (2011). *God forskningssed*. Bromma.
- Habermas, J. (1998). *Borgerlig offentlighet: Kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället*. Lund: Arkiv.
- Hagel, J. (2014). Trångboddheten ökar i Södertälje. *Länstidningen Södertälje*. <http://lt.se/nyheter/sodertalje/1.2442161-trangboddheten-okar-i-sodertalje> [2015-06-18].
- Hall, T. & Vidén, S. (2005). The million homes programme: A review of the great swedish planning project. *Planning Perspectives*, 20 (3), 301–328.
- Halleröd, B. & Larsson, D. (2008). Poverty, welfare problems and social exclusion. *International Journal of Social Welfare*, 17 (1), 15–25.
- Hirdman, Y. (1989/2010). *Att lägga livet tillrätta*. Falun: Carlssons.
- Hitlin, S. & Vaisey, S. (2010). Back to the future. I S. Hitlin & S. Vaisey (red), *Handbook of the sociology of morality*. New York: Springer.
- Hoekstra, J. (2003). Housing and the welfare state in the netherlands: An application of Esping-Andersen's typology. *Housing, Theory and Society*, 20 (2), 58–71.
- Hoekstra, J. (2005). Is there a connection between welfare state regime and dwelling type? An exploratory statistical analysis. *Housing Studies*, 20 (3), 475–495.
- Holm, L. (1995). Bostäder - att bo, bygga och normera. I C. Engfors & E. Ruderg (red), *Han, hon och huset - om arkitektur och planering i vår kulturella omnejd skrivet under femtio år* (Vol. 4): Arkitekturmuseets skriftserie. Stockholm: Arkitekturmuseet.
- Holmberg, T. & Ideland, M. (2009). Transgenic silences: The rhetoric of comparisons and transgenic mice as 'ordinary treasures'. *Biosocieties*, 4 (2), 165–181.
- hooks, b. (1990). *Homeplace: A site of resistance Yearning: Race, gender, and cultural politics*. Boston: South End Press.
- Hultqvist K. & K. Peterson (red), *Foucault namnet på en modern vetenskaplig och filosofisk problematik. Texter om maktens mentaliteter, pedagogik, psykologi, medicinsk sociologi, feminism och biopolitik*. Stockholm: HLS förlag.

- Hugemark, A. (1994). *Den fängslade marknaden: Ekonomiska experter om välfärdsstaten*, Lund: Arkiv.
- Hugemark, A. (1996). Risk, rättighet och makt. Sociologiska perspektiv på välfärdsstaten I *Det offentliga åtagandet - en antologi*. Stockholm: Riksrevisionsverket.
- Hugemark, A. & Roman, C. (2014). Putting gender and ethnic discrimination on the political agenda: The creation of the equal opportunities ombudsman and the ombudsman against ethnic discrimination in Sweden. *NORA-Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 22 (2), 84–99.
- Hübinette, T. & Hyltén-Cavallius, C. (2014). Europe's white working class communities. New York: Open Society Foundations.
- Hägglund, G. (2015). Skrota stödet till eget boende för asylsökande. <http://www.dn.se/debatt/skrota-stodet-till-eget-boende-for-asylsokande/> [2016-01-02].
- Ingemansson, B. (2013). Stor plats på liten yta. *Hemma i HSB*, 5, 24–25.
- Jacobsson, K. (2006). Durkheims moralsociologi och välfärdsstaten. Stockholm: Stockholms centrum för forskning om offentlig sektor (SCORE).
- Johansson, T. & Hammarén, N. (2010). Konsten att välja rätt spårvagn: En studie av segregation, skolval och unga människors studieplaner. *Sociologisk forskning*, 47 (1), 51–71.
- Justitiedepartementet (2013). *En ny lag om privatuthyrning av bostäder*. Regeringskansliet.
- Karlberg, B. (1989). *Bostadsfrågan om boende och bostadspolitik*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Kemeny, J. (1992). *Housing and social theory*. New York: Routledge.
- King, P. (2009). Using theory or making theory: Can there be theories of housing? *Housing, Theory and Society*, 26 (1), 41–52.
- Korpi, W., & Sandin, G. (1988). Makt, politik och statsautonomi i det sociala medborgarskapets framväxt. En jämförande studie av 18 OECD-länder. *Sociologisk forskning*, 25 (4), 3–34.
- Kuchenbuch, D. (2010). Footprints in the snow - power, knowledge, and subjectivity in german and swedish architectural needs, 1920s to 1950s I H. Mattsson & S.-O. Wallenstein (red), *Swedish modernism - architecture, consumption and the welfare state* London: Black Dog Publishing Limited.
- Kvadratsmart (2011). Compact living och personligt boende, <https://kvadrat.smart.wordpress.com/about/> [2014-05-14].
- Larsson, J. (2005). Ordalek och styrningskonst. *Historisk tidskrift*, 125 (3), 2–10.
- Lemke, T. (2001). 'The birth of bio-politics': Michel foucault's lecture at the collège de france on neo-liberal governmentality. *Economy and society*, 30 (2), 190–207.
- Lemke, T. (2002). Foucault, governmentality, and critique. *Rethinking marxism*, 14 (3), 49–64.

- Lilja, E. (1999). *Den ifrågasatta förorten: Identitet och tillhörighet i moderna förorter*. Stockholm: Byggeforskningsrådet.
- Lilja, E. (2002). *Segregationens motsägelsefullhet integrerad i en stadsdel-segregerad*. Stockholm: Kuturgeografiska institutionen
- Lilja, E. (2011). *Den segregerad staden - tre kvarter i stockholms innerstad*. Stockholm: Stockholmia förlag.
- Lind, H. (2015). *A monstrous hybrid: A comment on brett christophers' interpretation of swedish housing policy*. Working paper, Stockholm: KTH.
- Lindbom, A. (2011). *Systemskifte?: Den nya svenska välfärdspolitiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindbäck, J. & Sernhede, O. (2012). *Från förorten till innerstaden och tillbaka igen – gymnasieskolan, valfriheten och den segregerade staden*. Malmö: Lärande och Samhälle, 53–78.
- Lundqvist, Å. (2007). *Familjen i den svenska modellen*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- Lundström, C. (2007). *Svenska latinas; ras klass kön i svenskhetens geografi*. Göteborg: Makadam.
- Länsstyrelsen i Stockholms län (2007). *Jämställd samhällsplanering – vad är det*. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholm.
- Lövgren, B. (1993). *Housework as politics: Discussions on housework in sweden in the 1930's and the 1940's and the establishing of hemmens forskningsinstitut (the home research institute)*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Marshall, T.H. (1964/1949). Citizenship and social class. I T. H. Marshall (red), *Class, citizenship and social development, essays by t.H. Marshall* (Vol. 19642). Westport, Connecticut: Green Press.
- Massey, D. (1994). *Space, place and gender*. Oxford: Polity Press.
- Mattsson, H. (2010). Designing the reasonable consumer – standardisation and personalisation in swedish functionalism. I H. Mattsson & S.-O. Wallenstein (red), *Swedish modernism - architecture, consumption and the welfare state* London: Black Dog Publishing Limited.
- Miller, P. & Rose, N. (2008). *Governing the present, administring economic, social and personal life*. Cambridge: Polity.
- Mills, C.W. (1997). *Den sociologiska vissionen*. Malmö: Arkiv.
- Mohanty, C.T. (2006). *Feminism utan gränser: Avkoloniserad teori, praktiserad solidaritet*. Stockholm: Tankekraft.
- Molina, I. (1997). *Stadens rasifiering: Etnisk boendesegregation i folkhemmet*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Molina, I. (2000). Förortsdiskurser i bilder. In U. Ericsson, I. Molina & P.-M. Ristilampi (red), *Miljonprogram och media. Föreställningar om människor och förorter*. Trelleborg: Integrationsverket, Riksantikvarieämbetet.
- Molina, I. (2015). Kvalitativ praktikprovning och rasdiskriminering på bostadsmarknaden – metodologiska reflektioner. I R. Andersson, B. Bengtsson & G. Myrberg (red), *Mångfaldens dilemman boendesegregation och områdespolitik*. Malmö: Gleerups.

- Myrdal, A. & Myrdal, G. (1997/1934). *Kris i befolkningsfrågan*. Nora: Nya Doxa.
- Nordström, L. (1984/1938). *Lortsverige*. Sundsvall: Tidsspeglern.
- Nybyggarkommissionen (2014). *En bostadspolitisk agenda för sverige: 63 förslag för ökat byggande*.
- Orloff, A.S. (1993). Gender and the social rights of citizenship: The comparative analysis of gender relations and welfare states. *American sociological review*, 58 (3), 303–328.
- Osborne, T. & Rose, N. (1997). In the name of society, or three theses on the history of social thought. *History of the Human Sciences*, 10 (3), 87–104.
- Persson, T. (2001). Sektorn som försvann! Historien om bostadsdepartementets uppgång och fall. I A. Lindbom (red), *Den nya bostadspolitiken*. Umeå: Borea.
- Pettersson, C. (2012). Dom i trångboddhetsmål ger inte alla rätt till eget rum. *Hem och hyra*. <http://www.hemhyra.se/riks/dom-ger-inte-alla-barn-ratt-till-egget-rum> [2016-05-30].
- Petridou, E. (2001). The taste of home. I D. Miller (red), *Home Possessions*, Oxford: Berg.
- Pink, S. (2004). *Home truths: Gender, domestic objects and everyday life*, London: Berg.
- Popoola, M. (1999). *Trångt i herrgårdsmiljö – rapport om trångboddhet på Herrgården*. Malmö: Malmö högskola.
- Popoola, M. (2007). Hyresvärdarnas inflytande över segregationen. I L. Magnusson (red), *Den delade staden*. Umeå: Borea.
- Proposition 1986/87:48. *Om bostadspolitiken*.
- Proposition 1946: 279.
- Ramberg, K. (1997). Etnisk och social segregation - för vem och vad är den ett problem? I K.-O. Arnstberg & I. Ramberg (red), *I stadens utkant, perspektiv på förorter*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Regeringen (2015). Regeringens stimulanspaket för ökat byggande. <http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/stimulans-for-okat-byggande/> [2015-03-09].
- Regeringen (2015). Regeringens budgetproposition 2015, <http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2015/08/ur-budgetproposition-for-2016-investeringar-for-fler-jobb/> [2015-10-09].
- Regeringen (2015). Nya bullerregler, <http://www.regeringen.se/artiklar/2015/04/nya-bullerregler-gor-det-enklare-att-bygga-fler-lagenheter/> [2015-10-09].
- Ristilammi, P.-M. (1997). Betongförorten som tecken. I K.-O. Arnstberg & I. Ramberg (red), *I stadens utkant, perspektiv på förorter*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Rodenstedt, A. (2014). *Living in the calm and safe part of the city: The socio-spatial reproduction of upper-middle class neighbourhoods in Malmö*. Uppsala: Uppsala universitet.

- Roos, B., & Gelotte, H. (2004). *Hej bostad: om bostadsbyggande i Storstockholm 1961-1975*. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län.
- Rose, G. (1993). *Feminism and geography. The limits of geographical knowledge*. Cambridge: Polity Press.
- Rose, N. & Miller, P. (2010). Political power beyond the state: Problematics of government. *The British Journal of Sociology*, 61, 271–303.
- Rothstein, B. (2009). Svensk välfärdsstatsforskning – en kritisk betraktelse. *Ekonomisk Debatt*, 37 (3), 5.
- Rönnerberg, M. (2002). *Staten fick Svarte Petter: en ESO-rapport om bostadsfinansieringen 1985-1993: rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Sandström, U. (1989). *Arkitektur och social ingenjörskonst: Studier i svensk arkitektur- och bostadsforskning*. Linköping: Linköpings universitet.
- SFS (2003:460). http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2003460-om-etikprovning_sfs-2003-460/ [2015-12-21].
- SFS (2012:978), Lag om uthyrning av egen bostad.
- SCB (2007). Frågor om ditt boende och vardagsliv: Enkätundersökning 2007. Teknisk rapport. Örebro: Statistiska centralbyrån.
- SCB (2015). Leverans av data, http://www.scb.se/sv/_Vara-tjanster/SCBs-data-for-forskning/Sa-har-gar-det-till/ [2015-12-22].
- SCB (2015). Definition av SAMS-områden, http://www.scb.se/sv/_Vara-tjanster/Regionala-statistikprodukter/Marknadsprofiler/Postnummer-och-SAMS-atlasen/ [2015-11-24].
- Skeggs, B. (2005). The making of class and gender through visualizing moral subject formation. *Sociology*, 39 (5), 965–982.
- Sköna hem. (2015). Inredningsmissar, 2015-03-09, <http://www.skonahem.com/inredning/badrum/7-inredningsmissar-du-gor-i-ett-litet-rum> nedladdad [2015-12-05].
- Socialstyrelsen (2013:1). Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd.
- SOU (1935:49). *Betänkande med förslag rörande ändringar i vissa delar av hälsovårdsstadgan samt anordnande av förbättrad bostadsinspektion i städer och stadsliknande samhällen m.m. Jämt därtill hörande utredningar, bostadssociala utredningen*. Stockholm: K.L. Beckmans boktryckeri.
- SOU (1945:63). *Bostadssociala utredningen: Slutbetänkande. D. 1, allmänna riktlinjer för den framtida bostadspolitik. Förslag till låne- och bidragsformer*. Stockholm.
- SOU (1965:32). *Höjd bostadsstandard: Betänkande angivet av bostadsbyggnadsutredningen*. Stockholm: Esselte.
- SOU (1975:51). *Boende- och bostadsfinansieringsutredningarna, bostadsförsörjning och bostadsbidrag*. Stockholm: Göteborgs Offsettryckeri.
- SOU (1984:36). *Bostadskommitténs delbetänkande, del 2*. Stockholm: Liber, Allmänna förlaget.

- SOU (1986:5). *Bostadskommitténs slutbetänkande*. Stockholm: Liber, Allmänna förlaget.
- SOU (1992:24). *Avreglerad bostadsmarknad*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- SOU (1997:118). *Delade städer*. Stockholm: Fritzes.
- SR (2014). P1, Tendens, Rolig utmaning att bo trångt, 2014-12-10 <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/472631?programid=3381> Rolig utmaning att bo trångt [2015-08-24].
- Stadsplanering (2011). Svårt att inte vara trångbodd, <http://stadsplanering.se/svart-att-inte-vara-trangbodd-i-sverige-265/> [2015-08-24].
- Strömberg, T. (2001). Bostaspolitik – en historisk parentes. I A. Lindbom (red), *Den nya bostadspolitiken*. Umeå: Borea.
- Sundberg, M. (2014). Hemmet visar din identitet, *Dagens Nyheter*, 2014-12-25 <http://www.dn.se/nyheter/sverige/hemmet-visar-din-identitet/> [2015-06-18].
- Svallfors, S. (2016). Politics as organised combat–New players and new rules of the game in Sweden. *New Political Economy*, 1-15.
- Svanborg-Sjövall, K. (2012). Barnfattigdom: Är eget rum en rättighet? 2012-08-09 <http://www.dn.se/ledare/signerat/barnfattigdom-ar-eget-rum-en-rattighet/> [2015-12-22].
- SVT (2008). Regler mot trångboddhet i Södertälje, 2008-02-22 <http://www.svt.se/nyheter/inrikes/regler-mot-trangboddhet-i-sodertalje> [2015-06-18].
- SVT (2014). Ullenhag i Södertälje för att diskutera trångboddhet, 2014-03-19 <http://www.svt.se/nyheter/regionalt/stockholm/ministerbesok-i-sodertalje> [2015-06-18].
- Tashakkori, A. & Teddlie, C. (2003). *Handbook of mixed methods in social and behavioral research*. California: Sage Publication.
- Thompson, M. (1979). *Rubbish theory: The creation and destruction of value*. Oxford: Oxford University Press.
- Thörn, H. & Larsson, B. (2012). Conclusions: Re-engineering the Swedish welfare state. I B. Larsson, M. Letell & H. Thörn (red), *Transformations of the Swedish welfare state: From social engineering to governance?* London: Palgrave Macmillan.
- Torgersen, U. (1987). Housing: The wobbly pillar under the welfare state. *Scandinavian Housing and Planning Research*, 23 (1), 116–126.
- Turner, B. & Whitehead, C.M.E. (2002). Reducing housing subsidy: Swedish housing policy in an international context. *Urban Studies*, 39 (2), 201–217.
- Ulver-Sneistrup, S. (2008). *Status spotting-a consumer cultural exploration into ordinary status consumption of "home" and home aesthetics*. Lund: Lunds universitet.
- Waldo, Å. (2003). *Staden och resandet. Mötet mellan planering och vardagsliv*. Lund: Lunds universitet.

- Welles-Nyström, B. (2005). Co-sleeping as a window into Swedish culture: Considerations of gender and health care. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 19 (4), 354–360.
- Werin, L., Englund, P., Jonung, L., Wihlborg, C. (1993). *Från räntereglering till inflationsnorm*. Stockholm, SNS förlag.
- Westin, S. (2011). ... men vart ska ni då ta vägen? *Ombyggnation ur hyresgästernas perspektiv*. Gävle: Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.
- Willén, M. (2012). *Berättelser om den öppna planlösningens arkitektur: En studie av bostäder, boende och livsstil i det tidiga 2000-talets Sverige*. Lund: Sekel.
- Wisselgren, P. (2000). *Samhällets kartläggare: Lorénska stiftelsen, den sociala frågan och samhällsvetenskapens formering 1830–1920*. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Young, I.M. (2000). House and home: Feminist variations on a theme. I D. Olokowski (red), *Resistance, flight, creation: Feminist enactment of French philosophy*. New York: Cornell University Press.
- Yttrhus, S. (2000). Interpretation of housing needs – a critical discussion. *Housing, Theory and Society*, 17 (4), 166–174.
- Zintchenko, L. (1997). Hammarkullen som offentlig bild. I K.-O. Arnstberg & I. Ramberg (red), *I stadens utkant, perspektiv på förorter*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Åkerman, B. (1941). *Familjen som växte ur sitt hem*. Stockholm: Lindbergs tryckeriaktiebolag.
- Österberg, D. (2000). *Stadens illusioner – en sociomateriell tolkning av Oslo*. Göteborg: Korpen.

Bilaga 1

Frågor om ditt boende och vardagsliv

Syfte

Enkäten som du håller i din hand är en del av en undersökning som syftar till att öka kunskapen om hur vardagslivet ser ut för personer i Stockholms län. Det är viktigt att både kvinnor och män, unga och gamla kan få sin vardag att gå ihop.

Förhoppningen är att du besvarar frågorna och på detta sätt bidrar med din kunskap till att göra Stockholms län till en ännu bättre region att leva i. Vi vill att allas erfarenheter ska speglas bättre när det gäller planering av nya bostäder och för hur man rör sig från sin bostad till arbetsplatser, service eller fritidsaktiviteter.

Alla svar är viktiga

Vi vänder oss till 2 200 slumpmässigt utvalda personer i ett antal områden i Stockholms län från Registret över totalbefolkningen (RTB). Du är en av dessa. Alla enkätsvar sammanställs i tabeller och diagram där det inte går att utläsa hur enskilda personer svarat.

Din medverkan är frivillig men ditt svar är mycket viktigt och bidrar till att undersökningens resultat blir tillförlitligt. Ditt svar kan inte ersättas med någon annans.

Vi ber dig svara på frågorna och skicka tillbaka blanketten i det portofria svarskuvertet så snart som möjligt.

Ett stort tack på förhand för din medverkan! Som tack för hjälpen får du här en TIA-lott från Svenska spel.

Med vänlig hälsning

Christian Dymén
Projektledare
Länsstyrelsen i Stockholms län

Tania Hayden
Undersökningsledare
Statistiska centralbyrån

Dina svar är skyddade

För att inte belasta dig med frågor om uppgifter som redan finns hos SCB kommer de svar du lämnar att kompletteras med uppgifter om kön, ålder, civilstånd, födelseland (i grupper), medborgarskap (i grupper), kommun inkomst och basområdeskod. Dessa uppgifter hämtas från SCB:s register över totalbefolkningen (RTB).

De uppgifter som du lämnar skyddas av sekretesslagen samt av bestämmelserna i personuppgiftslagen. Statistiksekretessen enligt 9 kap. 4§ sekretesslagen innebär bl.a. att alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt. I de resultat som redovisas framgår aldrig vad enskilda personer har svarat. Numret högst upp på blanketten är till för att SCB under insamlingen ska kunna se vilka som har svarat och vilka som ska få en påminnelse. Efter avslutad bearbetning hos SCB avlägsnas alla identitetsuppgifter innan materialet överlämnas till Utrednings och statistikkontoret för fortsatt bearbetning.

Kontakta oss gärna

Om du vill ha information om undersökningen och dess syfte eller hjälp med frågorna:
Christian Dymén Tfn: 08- 785 44 56 e-post: Christian.Dymen@ab.lst.se

Om du har frågor om insamlingen av frågeblanketten:
Marie Gullberg Tfn: 019-17 64 95 e-post: marie.gullberg@scb.se

För enkätundersökningen ansvarar: Länsstyrelsen i Stockholms län, Regionplane- och trafikkontoret vid Stockholms läns landsting, Stockholms stad och Uppsala universitet. Svenska europeiska socialfonden är medfinansier.
--

Här ska det vara en ruta med information om hur blanketten ska fyllas i.

Bilaga 2

+

+

Bakgrundsfrågor

1. Är du man eller kvinna?

- 1 Man
2 Kvinna

2. Vilket år är du född?

År:

1	9		
---	---	--	--

3. Var är du född?

- 1 I Sverige
2 I annat land i Norden
3 I europeiskt land utom Norden
4 I utomeuropeiskt land

4. Vilket språk talar du till vardags hemma?

- 1 Enbart svenska
2 Både svenska och annat språk
3 Enbart annat språk

5. Vilken är din högsta avslutade utbildning?

- 1 Grundskola eller motsvarande
2 Gymnasieexamen eller motsvarande
3 Eftergymnasial utbildning (Högskola, universitet eller liknande)
4 Annan

6. Vilken är din huvudsakliga sysselsättning?

Obs! Ange endast ett alternativ.

- 1 Förvärvsarbetande heltid
2 Förvärvsarbetande deltid
3 Studerande
4 Tjänstledig/Barnledig
5 Ålderspensionär
6 Förtids/sjukpensionär
7 Arbetsökande
8 Hemmaman/fru
9 Annat

+

+

+

+

10. Bor du i...

- 1 Studentbostad?
2 Ungdomsbostad?
3 Seniorbostad (ex. 55+)?
4 Särskilt boende (biståndsbedömt av kommunen)?
5 Kollektivhus?
6 Kollektiv i lägenhet/villa?
7 Annat?

11. Vem/vilka äger (alternativt hyr) bostaden?

Obs! Flera alternativ kan markeras.

- 1 Jag själv
1 Barnen
1 Make/maka/sambo
1 Föräldrar
1 Syskon
1 Släktingar
1 Kompisar/vänner
1 Annan/andra personer
1 Annan, hos vilken jag är inneboende

12. Har du tillgång till något gemensamt utrymme där du bor?

Obs! Flera alternativ kan markeras.

- 1 Fritidslokal i anslutning till bostaden
1 Delat kök i anslutning till bostaden
1 Gästlägenhet i anslutning till bostaden

- 1 Annat gemensamt, skriv i rutan:

13. Ungefär hur stor är bostaden som du bor i (yta)?

Obs! Om du är inneboende uppge den yta du har tillgång till.

Antal kvadratmeter:

14. Hur många rum finns det i den bostad du bor i?

Obs! Om du är inneboende uppge antal rum du har tillgång till.

Antal rum, räkna inte med kök och badrum:

+

+

+

+

15. Vilken typ av kök eller kokvrå har du tillgång till där du bor?*Obs! Flera alternativ kan markeras.*

- 1 Kök med matplats för två personer i bostaden
1 Kök med matplats för fler än två personer i bostaden
1 Kokvrå/skåp i bostaden
1 Kök eller kokvrå/skåp i nära anslutning till bostaden
1 Inget av ovanstående

16. Har du tillgång till tvättstuga eller tvättmaskin där du bor?*Obs! Flera alternativ kan markeras.*

- 1 Tvättmaskin i bostaden
1 Tvättstuga i direkt anslutning till bostaden (ex. i källaren)
1 Tvättstuga utanför huset
1 Inget av ovanstående

17. Hur länge har du bott i den bostad du nu bor i?

- 1 Mindre än ett år
2 1 – 7 år
3 Längre än 7 år

18. Använder du en bostad på annan ort på grund av arbete eller studier?

- 1 Nej
2 Ja, mindre än en dag i månaden
3 Ja, mindre än en dag i veckan
4 Ja, en dag i veckan
5 Ja, flera dagar i veckan

Frågor om ditt hushåll

19. Vilka bor du tillsammans med?*Obs! Flera alternativ kan markeras.*

- 1 Bor för mig själv
1 Mina barn (även barn över 18 år)
1 Barn till annan i hushållet (även barn över 18 år)
1 Make/maka/sambo
1 Föräldrar
1 Syskon
1 Släktingar
1 Kompisar/vänner
1 Annan/andra personer

+

+

+

+

20. Hur många personer bor i hushållet?*Obs! Räkna även med dig själv.*1 Vuxna, antal: 1 Barn 0 – 5 år, antal: 1 Barn 6 – 12 år, antal: 1 Barn 13 – 18 år, antal: 1 Barn 19 – 25 år, antal: **21. Om det finns barn i hushållet, hur ofta bor de där?**1 Varje dag. Antal barn: 1 Vissa dagar i veckan. Antal barn: 1 Vissa veckor i månaden. Antal barn: 1 Vissa månader av året. Antal barn: 1 Endast tillfälligt. Antal barn: **22. Ungefär hur stor är hushållets inkomst före skatt en vanlig månad?***Obs! Räkna med eventuella bidrag.*1 0 – 9 999 kronor2 10 000 – 19 999 kronor3 20 000- 39 999 kronor4 40 000 – 59 999 kronor5 60 000 – 80 000 kronor6 Över 80 000 kronor

+

+

+ +

Frågor om hur du upplever ditt boende och vardagsliv

23. Hur väl stämmer följande påståenden om din bostad?							Vet inte
		Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt	
		1	2	3	4	5	6
a.	Jag trivs i min bostad	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b.	Jag är trångbodd	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c.	Hushållets vardagssituation påverkas negativt av att jag/vi bor trångt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d.	Jag tror att jag kommer att bo kvar länge i min nuvarande bostad	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e.	Jag ägnar mycket tid åt att göra hemmet trivsamt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f.	Jag är nöjd med mina möjligheter att göra förändringar i bostaden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g.	Det är inte så viktigt för mig hur jag bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h.	Jag är nöjd med standarden på bostaden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i.	Jag är nöjd med planeringen av bostaden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j.	Jag tycker månadskostnaden för boendet är godtagbar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
k.	Jag är nöjd med världens/föreningens underhåll av huset/bostaden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
l.	Min bostad är väl anpassad efter mina behov	☐	☐	☐	☐	☐	☐
m.	Jag känner mig trygg i min bostad	☐	☐	☐	☐	☐	☐

24. Hur väl stämmer följande påståenden om ditt val av boende?							Vet inte
		Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt	
		1	2	3	4	5	6
a.	Jag har själv kunnat påverka hur stor bostad jag vill ha	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b.	Boendekostnad/pris har ingen större betydelse för mig idag	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c.	Jag har möjlighet att bo på den plats jag själv vill	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d.	Jag upplever att jag diskrimineras på bostadsmarknaden	☐	☐	☐	☐	☐	☐

25. Hur väl stämmer följande påståenden om ditt bostadsområde?		<i>Obs! Sätt ett kryss på varje rad.</i>					
		Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt	Vet inte
		1	2	3	4	5	6
a.	Jag trivs i mitt bostadsområde	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b.	Jag skäms för att tala om var jag bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c.	Jag vill ha bättre kontakt med mina grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d.	Jag kan lita på dem som bor i mitt bostadsområde	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e.	Jag upplever att jag är väl förankrad i mitt bostadsområde	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f.	Husens utseende tilltalar mig	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g.	Jag är nöjd med miljön i bostadsområdet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h.	Miljön utanför min bostad är bra för att umgås med grannar och vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i.	Jag känner mig trygg i mitt bostadsområde	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j.	Om jag hade möjlighet skulle jag flytta från mitt bostadsområde	☐	☐	☐	☐	☐	☐

26. Hur väl stämmer följande påståenden om din stadsdel/kommundel?		<i>Obs! Sätt ett kryss på varje rad.</i>					
		Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt	Vet inte
		1	2	3	4	5	6
a.	Stadsdelen/kommundelen har stor betydelse för mitt dagliga liv	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b.	Det finns ställen i min stadsdel/kommundel där jag kan träffa vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c.	Det finns personer i min stadsdel/kommundel som jag byter tjänster med (ex. lånar saker, hämta barn på dagis)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d.	Det är viktigt att stadsdelen/kommundelen innehåller en blandning av bostäder, arbetsplatser och serviceinrättningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e.	De flesta fritidsaktiviteter gör jag utanför min stadsdel/kommundel	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f.	Jag lämnar ofta stadsdelen/kommundelen när jag gör mina inköp	☐	☐	☐	☐	☐	☐

+

+

27. Hur väl stämmer följande påståenden om hur ditt dagliga liv fungerar, det så kallade "vardagspusslet"? Obs! Sätt ett kryss på varje rad.

	Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt	Vet inte
	1	2	3	4	5	6
a. Jag betalar för hushållsnära tjänster för att underlätta mitt vardagsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Släkt eller vänner hjälper mig med vardagssysslor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Hushållsarbetet är jobbigt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Jag har huvudansvaret för att ta hand om hushållet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. Jag har huvudansvaret för att ta hand om anhöriga utanför hushållet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f. Jag upplever att jag får ihop vardagen och alla dess sysslor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g. Jag har stor möjlighet att påverka hur jag prioriterar tiden för arbete, hemarbete och fritid	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h. Jag tycker det är viktigt att ha bra tillgång till grönområden/parker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i. Det är viktigt att ha nära till arbetsplats/skola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j. Det är viktigt att ha nära till vänner och släktingar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
k. Det är viktigt att ha nära till service (ex. dagligvarubutiker, klädbutiker, apotek)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

+

+

28. Hur väl stämmer följande påståenden in på dina resor till och från bostaden?*Obs! Sätt ett kryss på varje rad.*

	Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt	Vet inte
	1	2	3	4	5	6
a. Jag utnyttjar ofta kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Kollektivtrafiken är bra på dagtid	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Kollektivtrafiken är bra på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Jag kan enkelt cykla eller gå till min arbetsplats/skola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. Jag tycker att de dagliga resorna tar alldeles för mycket tid	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f. Jag rör mig ofta utanför min stadsdel/kommundel	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g. Det är viktigt att det finns bra kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h. Det är viktigt att det finns bra gång- och cykelvägar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i. Jag har avstått att välja ett jobb eller en utbildning pga. för lång restid	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j. Jag tar själv bilen när jag gör matvaruinköp eller tar mig eller mina barn till olika aktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
k. Jag blir ofta skjutsad när jag gör matvaruinköp eller tar mig eller mina barn till olika aktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐

29. Hur tar du dig vanligen till din arbetsplats/skola?

- 1 Med bil
- 2 Med motorcykel/moped
- 3 Med kollektivt färdmedel
- 4 Med cykel
- 5 Till fots
- 6 På annat sätt
- 7 Inget av ovanstående

30. Hur lång restid har du från bostaden till din arbetsplats/skola?

- 1 Ingen restid (arbetar/studerar hemma)
- 2 Max 15 minuter från bostaden
- 3 Mellan 16 – 30 min från bostaden
- 4 Mellan 31 – 45 minuter från bostaden
- 5 Mellan 46 – 60 min från bostaden
- 6 Mer än 60 min från bostaden

+

+

31. Upplever du dig själv som rörelsehindrad?1 Ja2 Nej → Gå till fråga 33**32. Hur väl stämmer följande påståenden om att ta sig till och från bostaden som rörelsehindrad?
Obs! Sätt ett kryss på varje rad.**

	Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt	Vet inte
	1	2	3	4	5	6
a. Jag har problem att röra mig till och från bostaden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Jag tycker att bostaden är anpassad efter mina behov	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Jag tycker att miljön runt bostaden är anpassad efter mina behov	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Jag anser att jag får den färdtjänst jag behöver	☐	☐	☐	☐	☐	☐

+

+

+

+

Som boende har du enligt lagstiftning möjlighet att lämna synpunkter till kommunen på hur miljön runt omkring dig utvecklas. Det kan handla om vägar, skolor, bostäder, arbetsplatser, parker, centrum m.m.).

33. Har du någon gång lämnat synpunkter eller på annat sätt försökt påverka kommunen vid planering av bebyggelse?

- 1 Nej, aldrig
 2 Ja, senaste året
 3 Ja, för mer än ett år sedan
 4 Ja, för mer än fem år sedan

34. Hur väl stämmer följande påståenden om ditt deltagande i kommunens planering av bebyggelse? Obs! Sätt ett kryss på varje rad.

	Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt	Vet inte
	1	2	3	4	5	6
a. Jag upplever att jag har möjlighet att påverka kommunens planering av bebyggelse	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Jag håller mig informerad om olika bebyggelseprojekt i kommunen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Jag har deltagit vid ett samrådsmöte	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Jag är med i en förening/grupp som försöker påverka kommunens planering av bebyggelse	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. Jag har kontaktat politiker/planerare för att lämna synpunkter om bebyggelseplanering	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f. Jag litar på att politikerna och planerarna tar bra beslut	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g. Jag har lämnat synpunkter eller på annat sätt försökt påverka kommunen vid bebyggelseprojekt i mitt <u>närområde</u> (ex. detaljplanering)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h. Jag har lämnat synpunkter eller på annat sätt försökt påverka kommunen vid planering för <u>hela kommunens</u> utveckling (ex. i översiktsplaneringen)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

+

+

+

+

Hur ser ditt ideala vardagsliv ut?

35. Var skulle du vilja bo om du fritt fick välja?

- 1 Jag är fullständigt nöjd med hur jag bor idag
- 2 I Stockholms innerstad
- 3 I en annan tätbebyggd del i Stockholms län
- 4 I en glesbebyggd del i Stockholms län
- 5 I en tätbebyggd ort/kommun i annan del av Sverige
- 6 I ett glesbebyggt område i Sverige
- 7 Utomlands

36. Hur skulle du vilja bo?

- 1 Villa med äganderätt
- 1 Radhus/kedjehus med bostadsrätt/äganderätt
- 2 Lägenhet med bostadsrätt i ett flerbostadshus
- 3 Lägenhet med hyresrätt i ett flerbostadshus

37. Hur många rum skulle du vilja ha i din lägenhet/villa?

- 1 1 rum och kök
- 2 2 rum och kök
- 3 3 – 4 rum och kök
- 4 5 – 6 rum och kök
- 5 Fler än 6 rum och kök

38. Nedan kan du lämna ytterligare uppgifter om vad samhällsplanerare i din kommun och i länet skulle kunna göra för att underlätta ditt vardagsliv.

Tack för att du svarade på enkäten!

+

+

Acta Universitatis Upsaliensis

*Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations
from the Faculty of Social Sciences 131*

Editor: The Dean of the Faculty of Social Sciences

A doctoral dissertation from the Faculty of Social Sciences, Uppsala University, is usually a summary of a number of papers. A few copies of the complete dissertation are kept at major Swedish research libraries, while the summary alone is distributed internationally through the series Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences. (Prior to January, 2005, the series was published under the title “Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences”.)

Distribution: publications.uu.se
urn:nbn:se:uu:diva-303375

ACTA
UNIVERSITATIS
UPSALIENSIS
UPPSALA
2016